

Luís de Camões
LUZITANCI

Barba Jozo

LUÍS DE CAMÕES

LUZITANCI

Za mladež kazivao u prozi
akademik João de Barros

S portugalskoga preveo
i napomenama popratio
Josip Tabak

Naslov izvornika:
OS LUSÍADAS

Sadržaj

PREDGOVOR

POČINJE SE PUTOVANJE

IZDAJE I POGIBLI

KRALJ OD MELINDE DOČEKUJE PORTUGALCE

NAJLJEPŠA POVIJEST NA SVIJETU

DIV ADAMASTOR

MAGRIÇO

INDIJA

PORTUGALSKI JUNACI

PORTUGALCI SE VRAĆAJU IZ INDIJE

POVRATAK U PORTUGAL

Životopis Luísa de Camõesa (1524-1580)

Copyright

PREDGOVOR

Uza sve poštovanje i ljubav s kojima je prišao ovome delikatnom poslu, i uza sav trud što ga je uložio u nj, autor ove gotovo doslovne adaptacije *Lusiada* priznaje da mu je pothvat u neku ruku svetogrdan.

Ne možeš prići genijalnu djelu da ga pojednostavljena prikažeš očima čitateljskim a da te ne obuzme tužan i, uostalom, neizbježan osjećaj što ti kazuje da tome djelu nagrđuješ ljepotu, oduzimaš mu blistavilo i čar, te ono ostaje poput drveta bez lišća.

Valja mi priznati da sam neprestano bio u tjeskobi i da me zaista savjest pekla što sam pokušavao prenijeti, u tečnoj i lakoj prozi, epsku veličanstvenost *Lusiada*.

Ipak sam ostao uporan u svome naumu, ne stoga što bih uživao u tome poslu, nego zato što mi se činio potrebnim, prešnim i — neka mi se oprostí ponos — naprosto rodoljubnim.

Obično vele da su *Lusiadi*^[1] portugalska Biblija, ili, manje retorično, portugalska knjiga *par excellence*. I zaista je tako. Ali s tom Biblijom, s tom bitno portugalskom knjigom, upoznati su samo đaci, u višim razredima gimnazije, i odrasli.

Djeca je ne čitaju, ne mogu je čitati — s poznatih već razloga — a na francuskome, ma kako malo znala taj jezik, nalaze za djecu priređena izdanja i same *Odiseje*.

Ne bi li bilo vrijeme da se djeci dade jednostavna i, dakako, necjelovita adaptacija portugalske *Odiseje* — *Odiseje* istinske, a ne izmišljene, a jer je istinska, onda utoliko prije — eda bi se djeca upoznala s narodom, s junacima i najvažnijim događajima što ih veliča Luis de Camões, a što su neprolaznom slavom Portugala?

Mislim da je vrijeme za to. I eto stoga — osjećajući radost u tome da pomognem da se u dječjim dušama pobudi građanska svijest, o kojoj toliko govorimo, a tako je malo imamo — eto stoga, velim, usudih se na bitne retke, pristupačne djeci, svesti izobilje arhitekture, začudno bogatstvo emocija, osjećaja, ideja i slika, štono od strane do strane osvajaju i zadivljuju čitatelja *Lusiada*.

Smio bih još dodati kako ovu adaptaciju posvećujem i — narodu. Ne zato što narod — a to smo mi svi — ne bi znao ove poeme, njezine inspiracije i slave. Ali možda i suviše zaboravlja

plemenite uzore što se nalaze u Camõesovu spjevu. Mislim da mi nitko neće za zlo uzeti što to tako iskreno velim, i da će mi svatko, zbog čistoće u namisli, oprostiti griješke i nedostatke u ovom mome skromnom i brižnom pokušaju.

João de Barros

POČINJE SE PUTOVANJE

Bio jednom narod pomoraca, portugalski narod, pa je u davno doba — prije pet stotina godina — htio otkriti put kojim se preko mora može stići u Indiju. U ono vrijeme, u očima svih Europljana, Indija bijaše zemlja sjaja i bogatstva, koju su svi priželjkivali, ali u koju je bilo teško, gotovo nemoguće doći.

Četiri mala broda — tako malena na neizmjerne, nepoznatom Oceanu! — četiri jedrenjaka, kojima je zapovijedao veliki kapetan Vasco da Gama, zaploviše preko Atlantika, koji do onda bijaše poznat samo do Rta Dobre Nade, oploviše taj rt pa sjeknuše vodu usmjerivši prema željkovanoj zemlji koju su tražili.^[2] Blag vjetar puhao, na moru bila utiha, tako te je plovidba dotle mirno tekla. No mnoge će se pogibelji ispriječiti pomorcima, plovidba će biti opasna, put dug. A nitko među njima nije posigurno znao kojega se smjera valja držati, jer se još nikada tkogod drugi nije usudio da se poduhvati tako duga i mučna puta.

Samo je srčanost i smionost Portugalaca mogla na takav junački pothvat.

*

Već plove lađe na obalu Moçambiquea, brzo klize kroz bijelu pjenu valova.

Indija je daleko. A put da se onamo stigne upravo je onaj, kazivahu učenjaci i pomorci, pa će Vasco da Gama i njegovi mornari stići u Indiju, ako im vjetar bude povoljan, a more mirno i, nadasve, ako srčanost ne izgube.

Ali jao njima!

Kad god koji narod ili čovjek pokuša da s kakva dotad nepoznata kraja skine koprenu i da ga istraži, ili kad se poduhvati da ostvari kakvo veliko i plemenito djelo, čini se da prirodne sile, i zavist drugih ljudi, potegnu sve, kako bi ga u tome spriječile...

Dobro su to imali iskusiti i znati naši smioni preci!

A prije nego što su to imali osjetiti i saznati, bogovi su, ili sile što žive u stvarima i dušama, vijećali o tome hoće li ih ili neće pustiti da pobijede.

Jupiter, što je nad svim bogovima i gospodar svijeta; Venera, kći Jupiterova i boginja ljubavi; Bakho, bog ludosti i vina; Mars, bog rata; Apolo, bog svjetla i topline; i Neptun, bog mora, svi se sabrali da odluče o tome hoće li ili neće pomoći Portugalcima.

Dovoljno bi bilo da Jupiter pusti veliku oluju na krhke brodiće, pa da odmah potonu u brodolomu, a s njima i posada i sam Vasco da Gama...

A to nikako ne htjedoše ni Venera ni Mars, prijateljski skloni Portugalcima, koji su, kao i ti bogovi, veledušni i junačni.

No Bakho — uvijek lud i zao — koji je nekoć imao veliku moć u Indiji^[3] te se pribojavao da će Portugalci, kad osvoje tu zemlju, u njoj izbrisati i sjećanje na njegovu vladavinu — taj se Bakho spremao da ih svakakvim zlima i pakostima uznemiruje i hrabrost im oduzima.

Na sjajnim dvorima, na kojima se obično sastajahu, pokraj samih zvijezda, držao se dogovor među bogovima, vijećalo se o Portugalcima i o tome što se ima odlučiti o sudbini njihovih brodova...

IZDAJE I POGIBLI

U taj čas pred očima se Vasca da Game i njegovih mornara pokazашe neki otoci, prividno nenapučeni; ti otoci kao da pozivahu pomorce da na njima otpočinu.

No pomorci ne imadahu razloga da se ondje zadržavaju...

S jednoga od onih otoka — bješe to otok Moçambique — što se nalazio bliže obali, pođe nekoliko malih brodova. Obradovali se Portugalci, jer već mnoge tjedne življahu samo između mora i neba; premda se onuda nisu željeli zaustavljati, ipak im bijaše drago što nailaze na ljude s kojima mogu razgovarati.

Upitaše se među sobom koje bi narodnosti i vjere mogli biti oni što s brodićima prilaze.

Mauri bijahu, kako se poslije vidjelo, Mauri što trguju po afričkim obalama.

Pristaše brodići uz brodove, te Mauri i Portugalci udariše u ugodan razgovor.

Portugalci, povjerljivi, ispričaše im sve a svojim namjerama. Mauri, koji se prikazivahu kao da su im prijatelji, obečaše Portugalcima da će im dati dobra pilota ili peljara, koji će lakše u Indiju dovesti brodove Vasca da Game. Isto tako uvjeriše Portugalce kako će im dati svježe hrane i slatke vode iz rijeka i studenaca na otoku na kojem borave.

Te noći Portugalci usnuše blagim snom, uvjereni u pomoć koja im se tako spremno ponudila, a koja će im biti od koristi u ostvarenju njihova nauma. Pouzdan peljar i svjež živež — to im zaista bijaše od najpreče potrebe...

I tako, kad je zora zabijeljela, Vasco da Gama — komu je upravljač ili šaik onih otoka najavio svoj posjet — zapovjedi da na brodovima izvjesе zastave i da ih ukrase platnom u bojama, da se gosti dostojno dočekaju.

Nije šaik s onih otoka znao iz koje su zemlje Portugalci ni kojoj vjeri pripadaju.

Spočetka mišljaše da su Turci i da, kao i oni, pripadaju islamu, a ne da su kršćani, Portugalci, koji su se uvijek borili protiv islama.

No kad najposlije počе razabirati da nisu muslimani, i kad se već poboja da je naišao na stare neprijatelje svoje rase, zatraži od

hrabroga Vasca da Game da mu rekne kamo ide i što namjerava, i da mu pokaže knjige svoje vjere, a isto tako i oružje kojim se njegovi služe.

Vasco da Gama, čestit i iskren, sve mu objasni, bez ikakva ustezanja — preko tumača, dakako, jer nije znao jezika onih stranaca.

Pripovjedi im kako plovi u Indiju, kako je kršćanin i kako nema niti treba uza se nositi knjige svoje vjere, jer su mu njezine odredbe urezane i pohranjene u duši.

Pokaza mu svoje ratno oružje... Pokazuje mu ga, reče, kao dobar prijatelj, a nikad ne bi želio da ga pokaže kao neprijatelj.

Oklope, lubarde i zrna, puške od čelika i oštopere — sve je gost gledao i svemu se divio, a veliki kapetan ne htjede da se ispaljuju zaglušne lubarde, da se ne uplaši Maur što je u posjet došao.

Rasuđivao je veliki Vasco da Gama — kao svi zaista hrabri ljudi — da je *slabost biti lav među ovcama*. Ljudi s onih otoka činjahu mu se miroljubivi, prijazni, dostojni njegova prijateljstva.

Ali se prevario u svojoj dobroj vjeri.

Kad Maur vidje toliko oružje i tako hrabre ljude, uskiptje mržnjom i bijesom, i strah ga obuze.

I tako, kako sâm bijaše zao i izdajica, mišljaše, Portugalci se samo grade da su dobri — eda bi ga napali prvom zgodom.

Prikrio je svoju mržnju, šutio i gledao da u Portugalcima ne pobudi nikakve sumnje.

Kaza kako će Vasco da Gama dati najboljeg peljara. I govoraše nižući same slatke riječi.

A ta slatkoća bijaše lukavost, pogibeljna varka!

Njegov je naum bio da Portugalce navuče u zamku i da ih upropasti. Ali je svoju zlu nakanu dobro krio.

Sav taj bijes, naposljetku — jer Portugalci bijahu druge vjere, a on sljedbenik islama — nikad nije ni jednome kršćaninu opraštao poraza što su ih njegovi djedovi pretrpjeli u Portugalu i u Španjolskoj.

A Bakho, ljući negoli ikad dotada, zbog toga što ga je Mars ukorio na kraju onog dogovora među bogovima, odlučio da pomogne Maure u izdaji što je spremahu.

Misleći neprestance da će mu Portugalci preoteti slavu što je još imao na Istoku, pretvori se u Maura, u Maura što je pratio upravljača onih otoka.

Takve je laži izmislio protiv Portugalaca, nazivajući ih lopovima i ubojicama i zaklinjući se kako su svuda, kuda god su na svome putovanju prošli, za sobom sijali samo smrt i nesreću — toliko je toga nagovorio da se šaik silno prepao, te je mislio da će njemu i njegovima jedini spas biti ako se potpuno unište ti pomorci.

Kad je Bakho, koji se prometnuo u Maura, najavio kako će pomorci Vasca da Gama uskoro na kopno, da traže slatke vode, i pošto je šeika svjetovao da ih sve pobije, ovaj se odmah spremio na to sramno djelo i brzo smislio zamku.

Ta je osnova, na nesreću, imala učinka, kao što ćete vidjeti...

Sutradan izjutra Portugalci pristaše na najbližu obalu, u namjeri da potraže i da na svoje brodove dovedu obećanog peljara.

Portugalci, sva sreća, bijahu oprezni, jer su opazili neobično šaikovo držanje i neka mu neobična pitanja. Mačeva, ipak nisu ponijeli niti mišljahu da će biti borbe.

A Mauri nisu časa časili! Dočekaše ih s ratnim poklikom i osuše na njih kišu strijela. Napadoše ih, navališe i mnoge raniše, ali ni jednoga ne uspiješe da ubiju.

Portugalci su se junački branili, a kad su s brodova zagrmjele lubarde i kad se zaorio prasak, kakva Mauri nikad nisu čuli, zaglušili se neprijatelj i proturu od straha.

Pobjegoše Mauri sasvim prestravljeni. Jedni, ranjeni, umaknuše na brodiće, drugi se utopiše u moru. Što ostade, učas se rasprši na sve strane. Naposljetku se Portugalci vratiše kao pobjednici na svoje brodove, ali ogorčeni s besramnosti šaikove. Ali gledaj što se događa! Tek što su se ukrcali na svoje brodove, maurski kralj, pokajavši se, šalje im mirovne prijedloge!

Himba se, dakako, krije iza mira što ga šaik predlaže.

Nije njemu do toga da više borbe ne bude. Drugo je posrijedi. Vidio on da Vasca da Gama ne može pobijediti prsa u prsa, pa odlučio da mu pošalje i da mu kao dobrog preporuča lažnog peljara, koji ga, zna se, neće odvesti u Indiju, nego u propast, prvom prilikom.

Vasco da Gama primio peljara, ali, kao razborit čovjek, nije mnogo vjerovao njegovim savjetima.

I dobro je činio, doista, jer ga je peljar htio odvesti na neki drugi otok, zvan Quíloa, gdje bi drugi, okrutni Mauri dočekali Portugalce još gore, mnogo gore negoli prvi.

Uza svu tu smotrenost, Vasco da Gama morao bi sa svojim karavelama pristati na obalu onog otoka — jer ne bijaše bližeg kopna — da protivni vjetrovi nisu skrenuli bodove s pravca kojim ih je vodio lažni peljar.

Venera, prijatelj Portugalcima, pribavila je tu naklonost prirode.

Jesu li se već izbavili iz pogibli od maurske izdaje hrabri pomorci kojima je propast prijetila?

Još nisu...

Kad nije s njima mogao na obalu onog otoka gdje se stupica pripremala, peljar smisli drugu varku da ih sve uništi.

Obeća da će ih odvesti u neku kršćansku luku gdje će naći svoju braću po vjeri — odvede brodove u Mombaçu, poganski kraj.

Kad su onamo prispjeli, kralj im one zemlje posla vrlo ljubaznu poruku što ju je dobro smislio Bakho, koji uvijek bijaše Portugalcima za petama: u poruci se kazuje Portugalcima da će biti dočekani onako kako treba da se dočekaju tako odlični i plemeniti ljudi.

Obrađovao se Vasco da Gama, jer mišljaše da će najposlije otpočiniti nekoliko dana, prije nego što nastavi svoje mučno i zamorno putovanje.

Teško njemu i njegovim povjeruju li u te riječi!

Jao svakome onom tko nije smotren, nego vjeruje riječima onoga koga dobro ne poznaje!

Kao i šeik otoka Moçambique, tako i kralj od Mombaçe šalje na zapovjednički brod jednoga Maura, koji Portugalcima nudi vodu i hranu — poziva ih da posjete grad.

U gradu će — izvješćuje izaslanik — Portugalci naći narod svoje vjere i opskrbiti se svime što im treba i što žele, čak mirodijama i dragim kamenjem.

Da pokaže svoje prijateljstvo, kralj im šalje lijepu i skupocjenu darove, a Vasco da Gama prima ih ništa ne sumnjajući.

No iskustvo ga već naučilo da bude oprezan. Da bi se uklonio neugodnim iznenađenjima, kakva je već doživio, ponajprije na kopno šalje dvojicu iskusnih mornara, da dobro promotre što se ondje zbiva, i da vide ima li zaista ondje kršćana.

A međuto zli Bakho novu nevjeru zasnovao. Kao što se prije prometnuo u Maura, miljenika šaikova, na otoku Moçambique, tako se sad pretvorio u svećenika te kleknuo pred oltar što ga je načinio.

Obradovali se Portugalci kad su vidjeli svoga svećenika, te bili veoma zadovoljni.

Mauri sve više i više salijetali dvojicu Portugalaca prividnom dobrotom i naklonošću. I zato, kad se vratiše na brod Vasca da Game, praćeni mnogim Maurima što su došli moliti zapovjednika da iziđe na obalu, dvojica mornara donesoše najbolje obavijesti.

Bakho i Mauri izdajnički bi pobijedili Portugalce da su karavele došle usidriti se u vodama Mombaçe...

No bdjela je nad njima božica ljubavi, Venera, najljepša među svim boginjama.

I tako, kad su brodovi ulazili u luku, Venera, sakrivena u pjenu valova, zajedno s drugim boginjama mora, prisili brodove nazad, na pučinu; bijaše kao da se more pokrenulo te im ne da da uplove.

Pod pritiskom valova Portugalci odustaju od pokušaja da se usidre u luci.

Mauri, koji su u svojim brodićima opkoljavali portugalske brodove, misle da im je Vasco da Gama prozreo lukavu namjeru — ta savjest im je tako nečista — te u strahu bježe i viču.

A pilot, himbeni peljar što ga je dao kralj od Mombaçe, skače u more!

Kad je sve to vidio, Vasco da Gama shvati u kakvu bi klopku upao da je slučajno s brodovima prišao bliže obali. Gleda on i mjeri neravnu borbu — protiv elemenata i zlobe ljudske — neravnu borbu što je podnose njegovi drugovi i on sâm. I zahvaljuje Bogu, što mu je poslao pomoć te mu iz pogibli i izdajâ izbavio brodove što su se poduhvatili tako teškog putovanja; moli Svevišnjeg da ga upravi u Indiju ili da ga odvede u neku mirnu luku, gdje bi svi mogli počinuti nakon tolikih iskušenja i gdje bi se bez straha mogli odmoriti i okrijepiti iscrpljene sile...

KRALJ OD MELINDE DOČEKUJE PORTUGALCE

Venera, lijepa i ljubazna zaštitnica Portugalaca, i sama je čula riječi Vasca da Game. Stoga iziđe iz pjene, u kojoj se krila, te ode svome ocu, koji je odmah primi u palači bogova — Olimp je ime tim dvorima — i lijepo je dočeka.

Venera poče oplakivati nesreću svoga naroda, koji pokazuje takvu smionost, a takvu opet nemilu sudbinu doživljuje. I suznih očiju kaza ocu:

»Nikad, oče, nisam vjerovala da ćeš Portugalce prepustiti bijesu i zlobi Bakhovoj. Volim taj slavni narod, a ti ga prepuštaš hirovima njegovih neprijatelja. Bolje bi bilo da ga nisam toliko cijenila. Zacijelo bi ga ti bolje čuvao...«

I rastužena zagrcu u suzama.

Jupiter, koji ju je mnogo volio, kao što već očevi vole svoje kćeri, nježno je zagrlj i poljubi. Onda joj, smiješeći se, odgovori:

»Ne boj se, lijepa moja kćeri, ne boj se za svoje Luzitance. Nemoj misliti da će itko drugi doli ti na me utjecati u pogledu njihove sudbine. Obećavam ti da će oni izvršiti takva djela na Istoku da će nadmašiti sva junaštva drugih naroda.

Nove će zemlje svijetu pokazati. Nove će gradove sagraditi. Pobijedit će okrutne Turke. Pod svoju će vlast podvrgnuti indijske kraljeve. I uvest će pravedne i razborite zakone svuda gdje budu vladali.

Jednog će se dana vidjeti kako se i more, pokrenuto podvodnom tréšnjom, utišava na mirni glas Vasca da Game, koji unosi spokojstvo među nekolicinu uplašanih drugova...

Vidjet ćeš onu zemlju afričku gdje mu nisu dali vode ni hrane, vidjet ćeš je kako se kasnije pretvara u njegovu luku, u kojoj će drugi brodovi što plove sa Zapada nalaziti skloništa i počinka.

I Crveno more, uvijek tako burno, umirit će se za njegove brodove.

Vidjet ćeš Ormuz, moćnu kraljevinu, dvaput zauzetu i otetu iz šaka Maura, koji će, prognani iz onoga bogatoga kraja, saznati kako se svi oni što se bore protiv tvojih šticećenika, zapravo bore protiv samih sebe.

Vidjet ćeš Diu, neosvojivu utvrdu, dvaput u opsadi i opet zauzetu. Vidjet ćeš kako će Goa, valjanošću Portugalaca, postati vladaricom i prijestolnicom cijelog Istoka; vidjet ćeš Kananur, gdje će šačica Luzitanaca održavati svoju vlast: vidjet ćeš gdje Kalikut, mnogoljudni i moćni grad, prelazi u njihove ruke, vidjet ćeš slavno osvajanje Kočina...^[4]

Nikad, kćeri moja, ne bijaše na svijetu onakvih pobjeda kao što su pobjede što će ih Portugalci izvojevati na Istoku.

I ne samo u Indiji. Ići će oni do Malake i do Kine! I do najudaljenijih otoka u Aziji. A Ocean će mirovati pred neustrašivim pomorcima i pustit će ih da plove slobodno bez oluja...

Nadljudski će napor pokazati Luzitanci i takvu hrabrost kakva se nije vidjela od Zapada do Istoka i od Sjevera do Juga.

Znam to, vidim to i obećavam.«

Kako to doreče, Jupiter zapovjedi svome glasonoši Merkuru da se u snu javi Vascu da Gami i da mu pokaže kakvu luku u kojoj će biti siguran i dobro dočekan...

Spava kapetan na svome brodu, i odjednom mu na san izlazi Merkur kazujući mu:

»Odmah bježi iz ovih izdajničkih krajeva! U zemlji blizu ekvatora, gdje je dan jednak noći, naći ćeš gostoljubiva i prijateljski raspoložena kralja: on će te lijepo dočekati i dat će ti poštena i umješna peljara, kadra da te odvede u Indiju...«

Budi se Vasco da Gama, još u strahu od toga sna. Vidje na nebu neki sjaj — pouzdan znak da je nešto neobično posrijedi — pomisli, najbolje je da poslušaj što mu se u čudnome snu naznačilo.

Zapovijeda da razviju jedra, da podignu sidra i zaplove... Mauri iz Mombače, sakriveni u svojim brodicama — ne znajući što je naumio — režu karavelama konope, ne bi li naletjele na obalu.

No Portugalci odmah otkrivaju njihovo zlodjelo, ali nemaju vremena da ih kazne: tako su brzo umakli Mauri kad su razabrali da su zatečeni.

Bijaše to posljednja izdaja, posljednja i uzaludna, onih besramnih nevjernika.

*

Pramci luzitanskih brodova sijeku pjenu valova, plove u gostoljubivu zemlju što ju je Merkur najavio kapetanu u snu...

Od Maura s broda što su ga na putu zarobili — a bijahu ti Mauri nešto pitomiji od onih u Mombači — Vasco da Gama dobiva obavijesti, ne o pravcu kojega mu se valja držati da stigne u Indiju, nego u blizoj luci Melinde, gdje će naći pilota, peljara.

Kazivahu ti Mauri da je kralj od Melinde čovjekoljubiv i plemenit, a tako je Vasco da Gama u snu najavio Jupitrov izaslanik.

I jedne subote pred Uskrs,^[5] kad zemlja i more bijahu pod radošću proljetnog sunca, uploviše luzitanski brodovi u luku Melinde...

I ondje stanovnici bijahu Mauri, ali ne vjerolomni i krvoločni kao u Mombači i Quíloi. Odmah se na njima pokazalo zadovoljstvo kad su ugledali brodovlje. Njihov kralj zamoli da se posjetitelji iskrcaju i dođu na kopno.

Nudi im svega što ima. Šalje im na brodove ovce, kokoši i voće, birana jela i dobra pića.

Vasco da Gama neće da bude pobijeđen u darežljivosti: u zamjenu mu daje skupocjenu svilu i fine koralje; šalje na obalu jednog časnika, koji će mu objasniti da su Portugalci, da su im namjere miroljubive, te prikazati njihovu moć i hrabrost.

Sve to pomorski časnik iznosi kralju od Melinde, te mu još kazuje kako Vasco da Gama neće nikamo sa svog broda — ne zato što nema povjerenja u kraljeve podanike niti zato što bi ih se bojao, nego stoga što je kapetanu dužnost da nikad ne ostavlja brodova i ljudi kojima zapovijeda.

Kralj od Melinde blagonaklono sluša što mu portugalski časnik govori. Vjeruje njegovim riječima i hvali smionost Luzitanaca što su prevalili tako dug i mučan put, te obećava da će slavnog kapetana posjetiti na brodu, kad on ne smije na obalu zbog dužnosti, koju kralj veoma poštuje i divi joj se.

Te večeri bijaše veliko slavlje, a sutradan eto kralja u posjet, sa svim sjajem.

Na brodovima i na obali bio vatromet, igralo se i pjevalo, a buka utihnula istom onda kad je kralj sa svojim velikašima došao u čamcu, da pozdravi Vasca da Gamu.

I jedan i drugi odjenuli se u novo i nadasve skupocjeno ruho: kralj se pojavio u bogatoj halji od svile, s velikim lancem oko vrata, s kratkim mačem o pojasu, a mač taj od čelika, zlatom optočen.

Na nogama mu obuća od kadife, porubljena i ukrašena kao i sama odjeća najfinijim sitnim biserom... Golem svilen suncobran, s pozlaćenim drškom, štiti kralja od sunčanih zraka.

Na pramcu čamca kojim stižu veselo odjekuje glazba.

Na drugom čamcu izlazi mu u susret Vasco da Gama, sav u crvenoj svili, sa zlatnim pucetima na rukavima; obuća mu zlatom iskićena, raskošna na njemu dolama, o boku mu mač, zlatom optočen, kapa perjem ukrašena — bijaše kao drugi kralj.

Odjekuju trube, grme lubarde, sve se u dim zavija, zrakom se razliježu radosni povici.

Vasco da Gama na svome čamcu dočekuje prijateljskog kralja i grli ga. Ovaj pokazuje želju da razgleda brodove, da se upozna sa svime što Portugalci imaju, a on nikad nije vidio. Nadasve ga lubarde plašile i u čudo stavljale.

Uvjeren da se iza te radoznalosti ne krije nikakva zla namjera, Vasco da Gama pokazuje sve redom, sve objašnjava i bez straha iznosi.

No najveća kralju želja bijaše da sazna odakle dolaze Portugalci, kojoj zemlji pripadaju, što je učinio njihov narod, kakva im je vjera. Nije kralju bilo nepoznato slavno ime portugalsko ni junačka djela što su ih Portugalci izvršili u Europi i Africi. Uza sve to, kad je eto prvi put vidio Luzitance, još više ga ponijela želja da sazna поблиže o golemoj slavi, o kojoj je znao samo neodređeno i nesigurno...

Usidrujući čamac kojim su gost i kapetan obilazili brodove, Vasco da Gama, stojeći pred kraljem i uzdignuvši glavu, odgovori kako će mu radoznalosti najbolje udovoljiti bude li mu iznio veliku i slavnu povijest Portugala, povijest portugalskih pobjeda i veličanstvenih djela.

Tako će onome moćnom kralju pokazati da su Portugalci narod koji zaslužuje ljubav i srdačan doček, na koji u kralja eto nailaze pomorci što su pošli u Indiju.

Kralj bijaše veoma radoznao. Sjede na pozlaćen stolac, kraj svoje pratnje, te se spremi da sluša veličanstvenu pripovijest.

Ispunjen ponosom što pripovijeda slavu svog naroda, Vasco da Gama poče jasno kazivati:

»Evo, kralju, da ti želji udovoljim...«

NAJLJEPŠA POVIJEST NA SVIJETU

Ponajprije mi valja reći — započe Vasco da Gama — da se moja zemlja, Kraljevina Luzitanska, nalazi na krajnjem zapadu Europe: ondje prestaje kopno, a more se počinje, ondje sunce zalazi na Oceanu. Slavna je od vjkada domovina moja sretna i voljena. U njoj se prije mnogo vremena rodio Virijat, pastir s Herminskih gora, koji je pobijedio Rimljane, kad su htjeli da osvoje zemlju što poslije postade Portugal.

Uzor hrabrosti i vjernosti, Virijat uvijek bijaše primjerom potomcima i nastavljačima, te su pokazivali istu hrabrost i vjernost.

Kasnije, neki strani grof, po imenu Henrik,^[6] što je išao da se bori protiv nevjernika i da brani kršćanstvo u Jeruzalemu — koji onda bijaše pod turskom vlašću — zaustavio se u Španjolskoj i oženio se Terezom, kćerju jednoga kastiljanskog kralja. Taj je kralj vladao dijelom Iberskog poluotoka, te je kćeri u miraz dao lijepi kraj gdje je procvala portugalska nezavisnost.

Umro je onaj grof, a žena mu se udala za drugog plemića. Oboje su otad vladali Grofovijom Portugalskom — jer samo grofovijom u ono doba bijaše zemlja koja kasnije postade kraljevinom.

Teška griješka bješe taj brak. Po pravu nasljedstva, grofovija je pripadala sinu Henrika i Tereze — Afonsu Henriquesu — a mati i očuh ne htjedoše mu je dati.

Afonso Henriques, ozlojeđen, pobuni se protiv njih oboje. Kastiljanci hitaju u pomoć svojim prijateljima. Opsjedaju Guimarães, gdje se nalazi Afonso Henriques, i ovaj bi ondje i poginuo da njegov odgojitelj, Egas Moniz, nije kastiljanskome kralju obećao da će momka prisiliti na potpuni posluh.

Obećava Egas Moniz pokornost, ali se ne pokorava Afonso Henriques, hrabri ratnik, koji voli svoju slobodu i slobodu svoga naroda što je listom uza nj pristao.

Svi ga njegovi pomažu, te se očajnički bori, ostaje uporan i naposljetku pobjeđuje.

Kraljevina Portugal počinje nailaziti na poštovanje i udivljenje u stranaca.

A Egas Moniz, cvijet vitezova, koji je zadao riječ kako će se Afonso Henriques okaniti namisli da osamostali svoju grofoviju, odlazi te kastiljanskome kralju daje zalog — svoj život, život svoje žene i djece...

Predaje se da nad njim izvrše kaznu za krivicu koje nije počinio — Portugalac uzvišenih svojstava, neusporedivo odan, jedan od prvih junaka koga slavi i veliča Portugal što se rađa.

Uzvišeni mu čin potresa i kastiljanskoga kralja, te ovaj ublažava srdžbu i pušta viteza da slobodan ode sa svojom obitelji.

Kad se Egas Moniz vraća, Afonso Henriques bori se sada protiv petorice maurskih kraljeva, na polju zvanu Ourique.

Jedan kralj protiv petorice, jedna mala vojska protiv pet velikih...

U hladno praskozorje na dan bitke Afonsu Henriquesu i njegovim ratnicima prikazuje se Krist, koji ih poziva na borbu.

Puni zanosa, Portugalci udaraju na Maure, uzvikujući prvi put u žaru borbe, sakupljeni oko Afonsa Henriquesa; *Real, real, pelo Rei de Portugal!*^[7]

Svojim neprispodobivim junaštvom hametice tuku petoricu maurskih kraljeva i njihove čete.

Kad su iznijeli pobjedu nad neprijateljem, Afonso Henriques tri dana ostaje na bojnomo polju — i naređuje da se u grb na njegovoj zastavi naslika pet modrih grbova, u znak i spomen na petoricu potučenih kraljeva; a u pet grbova, za uspomenu Kristova viđenja, stavlja trideset srebrnjaka — cijenu za koju je Juda prodao Isusa: pet srebrnjaka na svaki grb, brojeći dvaput srednji srebrnjak...

Tko da se poslije te velike pobjede usudi Portugalu nijekati nezavisnost i pravo na život?

Afonso Henriques konačno se naziva kraljem i ni časak ne prestaje da nabolje okreće sudbinu svoje zemlje. Leiria, Abrantes, Santarém, Mafra, Sintra, Lisabon — grad što ga je utemeljio Uliks, legendarni grčki moreplovac — krajevi što su još pod arapskom vlašću, padaju u junačke portugalske ruke.

Pet dana opirao se Lisabon portugalskom kralju. Ali tko da odoli naletu njegovih ratnika? Grad najposlije pade i prijeđe u Afonsovu vlast.

Odmah zatim pade pokrajina Estremadura s gradovima Óbidos, Alenquer i Tôres Vedras. Potom pokrajina Alentejo i gradovi Elvas, Noura, Serpa, Alcácer do Sal, Palmela, Sesimbra i Badajoz.

Tu je vladao okrutan maurski kralj. Poslije oslobođenja Portugalci su te gradove pošteno predali kraljevima leonskim, jer bijahu na području Leonske kraljevine.

Afonsova osvajanja i pobjede i dalje se nastavljahu. Hotijahu ga Mauri opkoliti i uhvatiti dok se nalazio u Santarému. Za tim gradom uvijek zapinjahu oči neprijateljeve, zbog njegova položaja i bogatstva. Ali je ostao u vlasti Portugalaca.

Afonso Henriques okreće prema Lisabonu; već star i umoran, naređuje svome sinu Sanchu da nastavi borbu protiv Maura i da im preotme zemlje, kako bi proširio Portugal.

Žestoko se i mnogo borio Sancho. Glavni kralj, koga je pobijedio, bijaše Emir - Al - Muminin,^[8] komu je bilo podložno trinaest kraljeva, s mnogom vojskom i silnim oružjem.

Emir - Al - Muminin, znajući da je Dom^[9] Sancho u Santarému, odlučuje izvršiti ono što njegovi prethodnici nisu uspjeli protiv Afonsa Henriquesa.

Opsjeda grad, opasuje ga stiješnjem i čvrstim obručem što ga Dom Sancho ne može probiti.

Odolijeva ratnik u zidinama Santaréma mnoge i mnoge dane i neprestano odbija neprijatelja.

Sanchov otac, koji se u taj čas odmarao u Coimbri, doznaje da Mauri napadaju i da se među njima nalazi čuveni i strašni Emir - Al - Muminin. Kako to doznade, odmah pohiće sinu u pomoć.

Portugalci iz Santaréma, i drugi što su došli iz Coimbre, u isti čas udaraju na Maure te ih pobjeđuju. Bježe Mauri glavom bez obzira, a Emir - Al - Muminin, veliki vođa, ostaje mrtav na bojnopolju.

Bijaše to posljednja pobjeda Dom Afonsa Henriquesa. Ubrzo je zatim umro. Plakahu za njim ljudi i žene, sav narod portugalski. I zemlja je kanda za njim plakala u tužnom šumu svojih rijeka, u odjecima s visokih rtova, u lelujanju žita po poljima... Glas se o njemu pronio svijetom, jer je velika junačka djela izvršio prvi kralj portugalski.

Za njim su došli drugi hrabri kraljevi, ovjenčali se slavom osvajajući luzitansku zemlju, oslobađajući je maurske vlasti.

A za vladavine Dom Denisa — koji je svu zemlju portugalsku oslobodio arapskog jarma — podižu se gradovi i utvrde, utemeljuju se slavne škole, na priliku sveučilište u Coimbri, gaji se književnost,

umjetnost i znanost, obrađuju se polja i sade šume, pokazuje se Portugalcima vrijednost i prednost znanja.^[10]

Sin Dom Denisa, Afonso IV, pokazao je silnu hrabrost. Bijaše mu suđeno, kao i njegovim prethodnicima, da se još jednom sukobi s Arapima i da ih još jednom pobijedi... Arapi se, naime, bijahu okupili i provalili u Kastilju. Kastiljanski kralj bijaše oženjen kraljevnom Marijom, kćerju Afonsa IV.

Kad se kastiljanski kralj našao u pogibelji da izgubi svoje posjede — mnogobrojni su i smioni bili Mauri što su pošli da mu ih otmu — moli i kumi punca da mu u pomoć priskoči.

Nisu Portugalci bili veliki prijatelji Kastiljancima, dakako, ali bijahu veliki neprijatelji Maurima.

Sastali se s Kastiljancima — te od zore do mraka, uz povike *Santiago! Santiago!* (sveti Jakov bijaše zaštitnik kršćana), pobiše i prognaše neprijatelja, tako da se ni jedan jedini potkraj dana nije ondje vidio.

Ostade slavne uspomene ta bitka što joj poprište bijaše dolina rijeke Salado.

Nikad se više Portugalci nisu morali protiv Maura boriti na svome tlu ili u Španjolskoj — a slava Dom Afonsa IV, kao i Afonsa Henriquesa, ostade vječna u sjećanju Portugalaca.

Ali nuto jada!

Tužan se slučaj zbio u ono vrijeme, slučaj nevjere i okrutnosti, događaj koji pokazuje koliko je, premda jako i hrabro, srce u Portugalca iskreno i nježno.

Dom Afonso IV imadaše sina, Dom Pedra, momka vedra i neustrašiva, a taj Pedro zavolio neku kraljičinu damu po imenu Dona Inês de Castro.

U Coimbri, u nekoj kući što je kasnije, zbog tragičnih događaja koji su se u njoj zbili, prozvaše »Kućom suzâ« — *Quinta das Lágrimas* — življaše mirno i povučeno lijepa Dona Inês.

U ono se doba kraljevski sin mogao oženiti jedino kakvom kraljevnom. Takav bijaše zahtjev vremena, takvi običaji na Dvoru. Da se Dom Pedro nije htio držati tih običaja, ne bi mogao postati kraljem.

I zato bijaše ucviljen Dom Afonso kad vidje gdje mu se sin zanio ljepotom Done Inês te neće da se ženi nikakvom kraljevnom.

Posavjetovao se kralj sa svojim ministrima, a ovi odlučili da treba oduzeti život jednoj Doni Inês, kojoj jedina krivica i grijeh bijaše u tome što je voljela kraljevića.

Odlaze da je potraže u Coimbri, i silom je dovode pred kralja. Dona Inês pritište na grudi sitnu djecu Dom Pedrovu, plače i izdiše, moli milost, ne za sebe, nego za djecu, koja će sve izgubiti kad izgube majku i ostanu siročad. Moli Dom Afonsa da je radije progna u kakvu pustinju, među zvijeri, ali neka ne lišava majčinske ljubavi djecu što su joj o vratu, djecu što ne mogu biti ni za što kriva.

Ganuo se već kralj, ali njegovi savjetnici nepopustljivi. Kazuju kako je ona Španjolka, a narod ne voli žena što dolaze iz zemlje koja je bila i koja jest neprijateljska Portugalcima; Portugalci neće Španjolku za kraljicu. Tako kazivahu savjetnici, no da su Portugalci vidjeli Donu Inês gdje plače i grli djecu, sigurno bi joj oprostili.

A ministri nisu praštali... Potegoše čelične mačeve i probodoše grudi lijepe Inês.

Žali za njom i smrt joj oplakuje cio narod, oplakuju je i njezini najljući neprijatelji — toliko plemenita i lijepa bijaše ona koja je voljela Dom Pedra.

Žalostivo šumi rijeka Mondego... Na onome mjestu gdje se Inês obično sastajala s voljenim Pedrom, čeznutljivo romoni bistri izvor što mu osta naziv »Izvor ljubavi« — *Fonte dos Amores*.

Dom Pedro nije nikad zaboravio svoje drage Inês: zazivaše je i na smrtnom času. Kad je stupio na prijestolje, naredio je da se potraže i uhvate njezine ubojice. U samostanu u Alcobaçi okruni je za kraljicu, kao da je živa, sa svim sjajem i slavljem. A strogom je kaznom zahvatio one koji su je ubili.

No nije samo njih kaznio. Za sve vrijeme dok je vladao nije nikad oprostio ni jedan zločin, i nikad nije dopustio da ikoji zao čovjek živi mirno i nekažnjeno.

Bio je pravedan i, ponekad, okrutan. Ali je, strog i hrabar, znao svoju zemlju braniti od tuđih posezanja.

Sin mu, Dom Fernando, bijaše sasvim drukčiji. Zbog njegova nemara umalo što zemlju ne osvojiše Kastiljanci, koji su svaki čas upadali u Portugal pustošeći zemlju, ubijajući ljude, progoneći i pljačkajući stanovnike.

Mlitav, bez energije, Dom Fernando nije ispunjavao svojih kraljevskih dužnosti, samo je mislio na ženu, Donu Leonoru Tellez,

koja bijaše Kastiljanka, izdajica što je željela da Portugal podvrgne pod vlast svojih zemljaka.

Dom Fernando, kralj slabić, nije znao odolijevati lažima lijepe Leonore Tellez. A kralj slabić prenosi svoju slabost i na jake ljude... Jaki doista bijahu Portugalci, ali su imali tako slabu upravu, te se naposljetku i sami činjahu slabićima.

Portugal je, što no riječ, plovio nasreću, bez kormila, poput broda što ga nosi bijes oluje.

No, Luzitanci su ljudi koji znaju pobjeđivati oluje, premda se tu i tamo o njima kazuje da su nemarni i uspavani. Ali su oni pokazali da nisu ni nemarni ni uspavani...

Poslije smrti Dom Fernanda suprotstavljaju se pogibeljima što su se oko njih natisle. Za kralja izabiru meštra Aviskog reda,^[11] koji dolazi na prijestolje pod imenom Dom João I, a ubijaju plemiće izdajnike.

Dona Leonor Tellez, koja imaše kćer udatu za kastiljanskoga kralja, potiče zeta da upadne u Portugal. Kazivaše da portugalska kruna pripada njezinoj kćeri! Hotijaše je silom nametnuti kao kraljicu i zemlju predati Kastiljancima.

Stranci da vladaju Portugalcima...! Zar tako da bude...?

Sve se okuplja oko meštra iz Aviza i sprema se na borbu protiv Kastiljanaca, koji, iz Kastilje, iz Andaluzije, iz Toleda, iz Galicije, iz Viskaje, iz Asturije — iz sve Španjolske — prodiru u Portugal. Bijaše to najveća vojska koju su Kastiljanci ikad sastavili!

Pogibao bijaše strahovita. No Dom João, komu snaga raste s hrabrošću, dobiva pomoć: prilazi mu veliki Nuno Alvares Pereira; sastavljaju gerile, pozivaju narod da se bori uz njih, potiču mlitave duše, oduševljuju hrabre, postidjuju kukavice.

Neki još oklijevaju, jer nisu vični ratovanju. Ali im Nuno Alvares govori te ih uvjerava. S mačem u ruci, mrka lica, poziva sunarodnjake što se skanjuju:

»Kako može biti da ima Portugalaca što neće u borbu, Portugalaca, koji uvijek bijahu prvi u ratu? Zar nam nije dužnost braniti domovinu?

Zar će Portugalac zanijekati svoju vjeru, svoju ljubav, svoj napor i svoj razum, te pustiti da mu zemlja potpadne pod tuđinca?

Niste li vi, braćo, potomci onog naroda što je već potukao Kastiljance pod zastavom junačkoga Afonsa Henriquesa? A zar nije bila ista vaša hrabrost za vrijeme Dom Denisa?

Ako je Dom Fernando od vas načinio slabiće, pokažite snagu i jakost sada, s novim kraljem. A ovaj je tako velik, te ćete, bude li vam hrabrost ravna njegovoj, poraziti onolike vojske kolike želite...

A ako vas moje riječi ne mogu pokrenuti, ostajte u svome strahu skrštenih ruku, a ja ću se sam opirati tuđinskome jarmu...

Sam ću, sa svojim i s ovim mačem, braniti od neprijatelja zemlju, koju nikad nitko nije podjarmio. I ne samo od današnjih neprijatelja nego i od sviju budućih što bi pošli protiv naše zemlje i našeg kralja...«

Riječi Nuna Alvaresa tako su pune rodoljublja i žara, te postidjeni plaču plašljivi plemići. Ni jedan među njima ne htjede da ga okrste kukavicom; svi poimaju pogibelji što su zaprijetile Portugalu, i svi polaze s Nunom Alvaresom

Portugalski narod, uvijek spreman da se bori za domovinu, pripravlja i svjetla oružje za rat.

Dom João skuplja svoje ratnike u Abrantesu i odande polazi: s njime je Nuno Alvares i Antão Vaz de Almada. U Aljubarroti nailaze ratnici na neprijateljske čete, kojima zapovijeda kastiljanski kralj.

Odjekuje kastiljanska truba dajući znak za borbu. Strašan zvuk što se čini da odliježe sa sjevera na jug Portugala, iz doline u dolinu, s planine na planinu.

Majke pritišću djecu na grudi, boja se mijenja na licima.

Počinje se bitka između Španjolaca i Portugalaca, sa žestinom na jednoj i na drugoj strani. Koplja i strijele lete zrakom, zemlja se tresе pod kopitima konjskim. Nepregledno je mnoštvo neprijateljsko, brojnije od ljudi Alvaresovih, a u tom je mnoštvu — da ružne li stvari! — i sam brat budućeg vojskovođe!^[12]

No Dom João — što je podvikivao svojim borcima da brane ugroženu domovinu, kojoj sloboda ovisi o njihovoj hrabrosti — kad vidje da su Alvaresovi ljudi u pogibelji, srnu poput ranjene laviце kojoj laviće otimaju, i priskoči u pomoć već opkoljenoj četi...

Svi ga njegovi borci prate i bez straha pred smrću bacaju se posred neprijatelja.

Bori se kastiljanski kralj i tisuće njegovih hrabrih, očajnih i bijesnih vojnika. Ali uza svu brojčanu nadmoć ne mogu se oduprijeti hrabrosti Luzitanaca.

Pada na tlo kastiljanska zastava, pao je ratnik koji ju je u zraku držao.

Pobijedeni su Kastiljanci, odstupaju, odlaze, bježe s polja aljubarrotskih. Progone Portugalci posljednje bjegunce, kojih kletve i jadicovke ispunjaju zrak...

Nuno Alvares stiže u Španjolsku progoneći neprijatelja. I ondje ih je do nogu potukao.

Još su nekoliko godina potrajale borbe; no naposljetku se Kastiljanci okaniše pokušaja da na Portugal udaraju. Nastaje mir što donosi napredak i blagostanje.

Dom João I, slobodan od susjednog neprijatelja, šalje brodove da osvajaju zemlje onkraj Oceana. Vojska mu prelazi u Sjevernu Afriku, osvaja bogatu i dobro branjenu Ceutu i tjera odande Maure što su neprestano prijetili Iberskom poluotoku novim upadajima.

Nije Dom João I dugo poživio poslije toga posljednjeg pothvata. No njegovi sinovi, što će poći njegovim stopama, nastaviti će proširivati Portugal i slavu mu pridobivati.

A sinovi mu bijahu: Dom Duarte, koji je postao kraljem; Dom Fernando, zvani *Infante Santo* («Sveti kraljević»), koga su Mauri zarobili i poslije ga htjeli pustiti ako im se Ceuta preda — uvjet na koji on nije pristao, te je umro u zatvoru; Dom Pedro, koji je oplovio sva svjetska mora, i Dom Henrique, osnivač Nautičke škole u Sagresu, otac i začetnik svake portugalske plovidbe.

More i daleki krajevi bijahu san Portugalaca. Osvajaju ih iz dana u dan, neprestano im tajne otkrivaju.

U onaj ih čas najviše očaravala Afrika. Sin Dom Duarte, Afonso V, bori se ondje protiv Maura i zauzima važne gradove, kao što je utvrđni Alcácer, mnogoljudni Tanger, i Arzila, koja se žestoko opirala.

No na istraživanje zemalja na Istoku, što ih evo ja danas tražim — reče Vasco da Gama — prvi je pomislio Dom João II, zvani *Perfeito* («Savršeni»), kralj čija će slava biti neprolazna.

Najprije je pokušao kopnenim putem, te je poslao glasnike preko Egipta, Etiopije, Arabije i Perzije. Bijaše to dug i zamoran put. Stigli su glasnici u Indiju, ali su za to bili potrebni mjeseci i mjeseci.

Onda je kralj odlučio da pokuša drugi put, ne kopnom, nego morem. Po njegovoj su zapovijedi dugo radili i proučavali učenjaci i pomorci, u nastojanju da mu želji udovolje. A kad se najposlije sastavila ekspedicija i brodovi se na put spremali, umrije Savršeni vladar...

Dom Manuel, njegov nasljednik, nastavio je teški pothvat — dužnost koju su mu ostavili njegovi prethodici, a koju je on, kao dobar Portugalac kakav bijaše, htio rado ispuniti.

Neprestano je na to mislio, i dan i noć bilo mu to na umu... I jedne noći, već opružen u svojoj pozlaćenoj postelji, zaspao s tom mišlju u pameti.

Na san mu iziđe nepoznat kraj, blizu gora za kojima se zora rađa, iziđoše mu pred oči neobični ljudi, čudne biljke, divlje zvijeri.

S visoke gore teku dvije bistre rijeke, vode im se otvaraju, iz njih izlaze dva starca: voda im se cijedi s kose, lice im tamno, brada gusta i duga, čelo ovjenčano lišćem i biljem nikad još viđenim.

Prvi, koji se čini da je nekako umoran i u koga je ozbiljnije lice, progovara kralju:

»O kralju koji vladaš već tolikim dijelom svijeta, evo ti velimo, vrijeme je da zapovjediš neka se od nas prime veliki pokloni, jer nismo vični da nas itko podjarmljuje niti smo ikad bili podjarmljeni...

Ja sam slavni Ganges što se rađa u Kitaju. Ovaj što ga vidiš kraj mene, to je silni Ind, što izvire u ovim gorama.

Dugo ćeš ratovati dok nas osvojiš. Ustraješ li, naposljetku ćeš pobijediti te ćeš, nakon pobjeda što se još nisu čule ni vidjele, vladati narodom i svime što evo vidiš...«

Rasplinuo se san, probudio se Dom Manuel, smućen i uzbuđen, i sjećao se tih riječi...

Tek što je jutro svanulo, dozva svoje savjetnike te im pripovjedi što mu se usnilo. Svi se začudiše i zadiviše onim što se kralju ukazalo; vjerujući u nadnaravno porijeklo snova, slažu se u tome da treba poslušati poziv dviju velikih rijeka u Indiji, riječi staroga Gangesa, i odlučuju da pripreme brodove i da ih pošalju na teški put.

Pozvaše mene, Vasca da Gamu, da zapovijedam brodovljem što je određeno za taj junački pothvat.

Poslušah svoga kralja, jer mi je dužnost da ga slušam, premda sam znao u kakve pogibli srljam. No glas i slava samo se tako zadobiva, te nema opasnosti u koju ne bih ušao za svoga kralja i za svoju domovinu.

Ponudi se da me prati drugi moj brat Paulo da Gama, koga veliko prijateljstvo što je među nama, sili da me ne ostavi sama. Njemu se pridruži Nicolau Coelho, iskusan i vrstan pomorac.

U lisabonskoj luci, gdje rijeka Tejo ili Tag miješa svoje vode sa slanom vodom morskom, brodovi su spremni da isplove.

Nitko se ne straši pogibeljna puta. Mornari i vojnici ne skanjuju se da me svuda slijede. Na obali ratnici i pomorci pokazuju svoje novo ruho.

Na blagu vjetru lepršaju stjegovi na čvrstim i lijepim brodovima što obećavaju da će jednog dana — kao legendarni brod Argo, na kojem su Grci u davno doba plovili u Kolhidu po zlatno runo — postati sjajne zvijezde na nebu slave...

Opremljeni su brodovi, i mi, za svaku pogibao i borbu na moru, kojima su pomorci svagda izloženi. Pomolismo se Bogu, prije polaska, da nas vodi, štiti i pomaže. I tako naposljetku iziđosmo iz crkve Santa Maria de Belem^[13] te se ukrcasmo na brodove.

Mnoštvo građana suznih očiju izišlo da nas isprati. Jecahu žene, uzdisahu oni što su ostajali. Svi se bojahu da ćemo propasti na nepoznatim morima na koja se otiskujemo...

Majke, žene, sestre mišljahu da nas više neće vidjeti. Jedna plače za sinom, druga za mužem, staro i mlado bijeli pijesak suzama polijeva.

Svi bijahu u takvoj žalosti s rastanka — kako oni što ostajahu, tako i oni što odlazahu — te sam odlučio da se ukrcamo bez opraštanja i pozdravljanja.

Tako i učinismo, da nam ne bude tužan, od samog početka, onaj slavni dan...

Nitko se ni s kim nije oprostio, nitko nije ni govorio, da ne bismo pokazali kako smo ganuti i kolika nam je tuga na srcu.

A neki starac, veoma star, što je na obali zvanj Restelo ili Grebeni ostao sâm, čovjek ozbiljna i časna izgleda, triput zavrte glavom prateći nas zamišljenim pogledom.

Podiže glas toliko da ga mogasmo čuti na palubi, te nam počeo spočitavati:

»Tà i što bismo mi drugo nego da jurimo za taštinom i za nemogućim slavohlepljem?

Kakve li će strahote podnijeti Portugal zbog ludosti što nas tjera da ostavljamo zemlju svojih djedova, napuštamo ono što smo u Africi stekli, gdje bismo još mnoge pobjede mogli zadobiti — ostavljamo sve to, da se otisnemo u ludu potragu za slavom i bogatstvom!

Neprijatelj nam stoji pred vratima, a mi ćemo rasipati snage što su nam toliko potrebne, rasipati ih u lude pothvate.

Proklet bio onaj koji je prvi razapeo jedro na lađu i u ljudima pobudio želju da plove. Bolje bi bilo da se nismo ponijeli takvim željama i udarili za slavohlepnima što se ne znaju zadovoljiti sudbinom koju im je Bog dao.«

Tako je vikao časní starac osuđujući pothvat na koji smo krenuli, tužni i žalosni što ostavljamo zemlju kojoj naš trud i napor zacijelo bijaše potreban...

No starac je s obale zaboravio da smo narod pomoraca. Nije se htio sjetiti da čast i slava Portugala zahtijeva da dokrajčimo započeto djelo... I dalje je vikao na obali, ali ga više nismo čuli.

Plove već brodovi, povoljan vjetar nadima jedra, a mi — kako je već običaj među ljudima što se otiskuju na nesigurne vode morske — dovikujemo jedni drugima, s broda na brod: »Sretan put!«

PUTOVANJE VASCA DA GAME

DIV ADAMASTOR

Bijasmo tada u mjesecu srpnju, kad Sunce, prolazeći kroza Zodijak, ulazi u znak Lava. Brodovi su jedrili na pučinu, a za nama ostajao dragi Tejo i svježe gorje Sintre, gdje su nam oči zapinjale i kamo nas vukla čežnja za zavičajem... Naposljetku ne vidjesmo drugo doli nebo i more.

Sjekli smo valove Atlantika — oceana što su ga jedino Portugalci istraživali i obale mu otkrivali, u potrazi za novim otocima i za novim zemljama, po zapovijedi Infanta Dom Henriquea.

Pred našim se očima ređahu brda i planine Mauritanije, zemlje Antejeve ili Maroka;^[14] vidjesmo veliki otok Madeiru, koji je tako prozvan s obilja drveta što ga ondje ima;^[15] znana nam je obala Sahare, pustinje u kojoj nema ni ptica, ni biljaka, ni plodova... Onda smo isplovili iz posljednjih krajeva našega umjerenog podneblja i ušli u područja u kojima sunce tako prži stanovnike da su svi crne kože...

Ukazaše nam se Kanarski i Kapverdski otoci. Na ovome potonjem otočju nađosmo dobru luku na São Thiagu, otoku što je ime dobio po svecu koji uvijek bijaše strah i trepet Maurima.^[16] Ondje se odmorismo i uzesmo živež.

Ploveći tako prema jugu, ostavismo za sobom mnoga druga područja: otok São Thome, koji već bijaše portugalski, i kraljevinu Kongo, koju su Portugalci priveli kršćanstvu. Ondje teče bistra i duga rijeka Zaire,^[17] koju su također otkrili Portugalci.

Prijeđosmo preko ekvatora.

Vidjesmo zviježđe Južnoga Križa, što ga nitko nije vidio prije nego što su prvi portugalski pomorci preplovili tolike putove na Atlantiku...

I u onom tropskom podneblju, gdje je južno sunce jače i življe, bijaše nam utihe i oluja, i žestokih suhòburica, što ih Eol, bog vjetra, na moru podiže. Rastadosmo se tada s Velikim i Malim Kolima — zviježđem što sja na hemisferi iz koje dolazasmo, i nestaje na nebu, utapajući se u more...

Pripovijedati sada pogibelji na moru, iznenadne i strahovite oluje, grmljavine i munje što se čine da nebo upaljuju, crne kiše i mračne noći, fijuk i huk vjetra — nije moguće, o kralju!

Vidjeh neobične pojave u koje mogu vjerovati samo najiskusniji mornari što su vikli na teške plovidbe — vidjeh mnogo toga što se onome koji nikad nije isplovio na debelo more, čini da je obmana i neistina...

Vidjeh vatru svetog Elma,^[18] živo svjetlo što ide vrh valova, u časovima mrkle i tužne oluje.

Vidjeh kako oblaci usrkuju, kao na kakvu golemu cijev, duboke vode oceanske — prizor što ti strah ulijeva.^[19]

Ponajprije se u zrak digla laka para, rijedak dim što se vrtio oko sebe i do neba podigao, a bio tako tanan da se jedva vidio. Bijaše kao da je i sam od oblaka načinjen.

Poče onda rasti, usrćući vodu, dizati se i spuštati kao i sami valovi, a na vrhu mu se stvori gusti oblak. Punio se vodeni stup svakog časa i bivao jači, a s njime se povećavao i onaj oblak na njemu.

Kad se napunio, te se činilo da će se svakog časa razliti, otrže onu nogu kojom se mora držao, odvoji se i onda se u strahovitu pljuskobori na valove.

Vrati moru vodu što je uzeo, ali već bez slanog okusa...

Bješe to jedno od tolikih čuda što sam ih na moru vidio. A mnoga i tolika bijahu, te bi drevni učenjaci, kad bi za njih znali, napisali velike knjige, da ih prouče i opišu.

No mi ne imamo vremena ni da o njima razmislimo. Plovili smo neprestano dalje, pobjeđujući more, struje i vjetrove.

Četiri su mjeseca prohujala otkad smo isplovili iz Lisabona, kadli nam s najvišega koša na jarbolu neki mornar povika: »Kopno! Kopno!«

Lijep nam se zaljev ukaza na istoku, te se odmah ondje iskrcasmo. Astrolabom^[20] izmjerismo visinu i razabراسmo da smo na jugu Afrike.

Vidjesmo zatim crnca, neobična izgleda: išao taj u obližnju goru da traži slatko medno saće. Odmah ga naši opkoliše, ne da bi mu kakvo zlo nanijeli, nego da ga pitaju o onome kraju.

Pokazaše mu zlato i srebro i skupocjene mirodije, a on sve gleda začuđen, ništa ne razumije i ni riječi ne kazuje.

Nato mu sâm ponudih perle od stakla, sitna zvonca, lijepu crvenu kapu... E, ti mu se darovi sviđahu. Obradovao se crnac, zanio se onim stvarcima.

Odvede nas u naselje što bijaše blizu. Tako lijepo bijasmo dočekani toga dana, i sutradan, u crnaca, s kojima smo mijenjali različite stvari, da se naš drug Fernao Veloso, pošto sam se ja već ukrao, usudio u unutrašnjost, da je razgleda.

Kroči bez straha i bez brige, ali doskora eto ga brže ovamo negoli onamo. Bojimo se da je izbila kakva nepoznata pogibao. Odmah šaljemo ljude na čamcu, da mu pohite u pomoć. A crnci nadali za Velosom u bjesomučnu potjeru.

Zabrinuti skačemo na kopno, u pomoć Velosu. Na nas se obara gust oblak strijela i kamenja. Valja nam se boriti protiv toga nepravednog i podmuklog napadaja.

S teškom mukom uspijevamo izbaviti Velosa, koji nam kazuje kako je opazio da ga crnci napadaju samo u nakani da nas primame njemu u obranu pa da nas onda mogu sve pobiti...

Još nam Veloso, onako u smijehu, domeće kako je onoliko potekao ne od straha, nego zato — gle vragolana! — da mu prijatelji ne moraju sami otploviti!

Veselja bijaše na brodovima, kako vidiš, veliki kralju.

Sve smo dalje plovili, uvijek vedra čela, pobjeđujući pogibli što su nam se neprestano na putu isprečavale.

Pet dana poslije one zgrade s Velosom, dok noću bijasmo na pramcu — plovili smo noću, jer je puhao povoljan vjetar — odjedanput nam se nad glavama pojavi golem oblak što je sve zamračio. Bijaše tako strahovit da nam se stijesnilo oko srca.

U daljini more hučalo kao da se valovi o urvinu razbijaju. Strah nas obuzimao. Nikad još za sve plovidbe nismo naišli na tako tmast i golem oblak, da ti strah ulijeva. Kao da su u njemu sve oluje što će se svakog časa na nas oboriti.

Upravih glas nebu i zamolih milost u Svevišnjega. Još i ne dovrših molitve, kadli se u zraku pojavi golema spodoba,^[21] snažna, divovska, a lica blijeda i gnjevna, u bradu zarasla, očiju upalih i držanja strahovita; kosa u diva grgurava i puna zemlje, usta mu crna, a zubi žuti. Tolike mu bijahu noge i ruke, te pomislih, preda mnom je drugi kolos rodski, onaj kolos što bijaše jedno od sedam svjetskih čuda,^[22] bio taj div toliki da su mu ispod nogu mogli mirno prolaziti i najveći brodovi.

Prozbori nam strašnim glasom što kanda izlazi iz dubina
morskih: od samoga njegova glasa i grdne mu pojave svima nam se
koža ježila. A div reče, okrenuvši se prema nama:

»O narode, smion što si ko ni jedan drugi, te nikad ne zastaješ u
borbama i pothvatima, nego se eto ne bojiš prijeći preko granice
koje nitko nije prešao, i ploviti morima koja meni pripadaju: kad već
dolaziš da otkrivaš moje tajne što ih nijedno ljudsko biće nije smjelo
spoznati — čuj onda kakve te nevolje čekaju na moru i na kopnu što
ćeš ga osvojiti!

Znaj da će svi brodovi koji ovuda prođu imati, zbog svoje
neprirodobive smionosti, neprijatelje u ovim mojim područjima, i
strahovite oluje na njih će se obarati.

Takvom ću iznenadnom kaznom zahvatiti prvo brodovlje što
ovuda zaplovi poslije tvoga, da će posada stradati prije negoli osjeti
pogibao, i bit će plača...^[23]

Moram se osvetiti onome tko me prvi otkrio, to jest vašem
Bartolomeu Diasu: preda mnom će doživjeti brodolom.^[24]

Bit će i drugih osveta... Dom Francisco de Almeida ovdje će
ostaviti slavu i trofeje otete Turcima;^[25] Manuel Sepúlveda vidjet će
gdje mu tude ginu sinovi, vidjet će gdje mu tisuću muka muči žena,
koju će crni Kafri zlostavljati i najposlije ubiti.^[26]

Mnogi će i mnogi između vas iskusiti bijes moje mržnje što ste
je izazvali svojom smionošću, kojom me uznemirujete izvlačeći me
iz osame u kojoj živim...«

Bijaše tako grozno to što mi kazivaše strašni div, da sam
prekinuo i upitao tko je i zašto je toliko gnjevan.

Iskrivivši usta, s bijesom u očima, istisnu strahovit urlik te mi
onda odgovori mirnim i bolnim glasom, kao da mu je pitanje
mučno:

»Ja sam onaj tajanstveni i veliki rt što ga vi nazivate Olujnim
rtom, a nitko dosad nije za nj znao niti ga otkrio doli vi, Portugalci.

Divlji sam sin zemljin, Adamastor mi je ime. Borio sam se
protiv svoga boga, Jupitra, a onda sam se otisnuo na more i osvojio
valove Oceana.

Zagledah se u Tetidu, kraljevnju mora, kćer Neptunovu. Ali jao!
Tako sam ružan i strašan, da me nije mogla podnijeti.

Odučih je silom osvojiti i poručih joj tu svoju nakanu. Gradila
se kao da prihvaća ponudu da se vjenčamo...

I jedne noći učini mi se gdje dolazi, da se sa mnom o svadbi dogovori. Zaslijepljen, pojurih prema njoj i počeh je grliti.

Ali jao! Od pustog jada i ne znam ispričati što mi se zbilo... Mислеći da grlim onu koju volim, nađoh se u zagrljaju sa tvrdom hridi što je obrasla divljim grmljem i gustim šipražjem. Tetida se prometnula u ružnu i hladnu stijenu!

Kad na čelu osjetih kamen umjesto andeoskog lica Tetidina, i sâm se od očaja u kamen pretvorih.

U stijene se pretvoriše moje kosti, u neobrađenu zemlju prometnu se moje meso, a ruke i noge i ova spodoba što je vidiš, protegoše se u silnome moru. Sve u sve, pretvorih se u ovaj daleki Rt.

I da mi se udvostruče muke, Tetida me neprestano traži, u val preobličena. I kao što je s valovima, što su sad na obali, a sad opet na pučinu bježe, tako je i s kraljevnom Oceana: čas je blizu, čas daleko od mene — nikad je ne mogu uhvatiti, nikad je mirno zagrliti svojim kamenim rukama...«

Tako je isripovijedao svoju povijest div Adamastor... I odmah se razide strašni oblak što nam je nebo zakrivao, a more hučalo u daljini, velikoj daljini...

Opet se obratih Bogu, usrdno mu se moleći da nas čuva od pogibli što nam ih Adamastor navijesti.

Kad je jutro objutrilo, ugledasmo Rt u koji se pretvorio strašni onaj div. Prije nego što smo onamo stigli, otpočinusmo neko vrijeme u ugodnu kraju, gdje su nas crnci vrlo lijepo dočekali, dali nam kokoši i ovaca i pustili nas da nagrabimo vode na njihovim rijekama.

Oplovili smo tu obalu Afrike i za sobom ostavili otočić na koji je sa svojim brodovima stigao Bartolomeu Dias, što je prvi među svima ondje bio.^[27] Obiđosmo zatim Olujni rt.

Pramci naših brodova okretahu se prema sjeveru, ponovno smo plovili prema ekvatoru.

Mnoge smo dane sjekli valove, boreći se s neprilikama i nevremenom. Jaka struja priječila nam plovidbu. Ali nam je južni vjetar nadimao jedra, pa smo tako mogli naprijed.

Na Sveta Tri Kralja opet pristadosmo na nekoj gostoljubivoj obali, ali se i opet ne mogosmo sporazumjeti ni s jednim od njezinih stanovnika niti stoga dobiti ikakvu obavijest o Indiji, u koju smo se uputili.

Velika se rijeka na onoj obali u more izlivala. Tu smo se opskrbili slatkom vodom. Damosmo joj ime »Rijeka Kraljeva«. ^[28] A onda prosljedismo plovidbu...

Zamisli, o kralju, u kakvoj tjeskobi bijasmo što ne nalazimo ljudi s kojima bismo se mogli sporazumjeti, niti pak ikakva znaka o Istoku!

Izgladnjeli, umorni od napora podnesenih na nepoznatim morima i u nepoznatu podneblju, bijasmo već umorni i od pustih nada, koje se u očaj pretvarahu...

Hrana se kvarila, vode za piće ne bijaše. Pobunili bi se već i mornari, koliko bijahu u nesreći, da u njima nije odanost i poslušnost prema zapovjedniku i ljubav prema dalekoj domovini bila jača od patnje i gladi.

Mišljasm da već nikada i nećemo stići u željkovanu Indiju...

Na ušću neke rijeke što se u more izlivala na obali uz koju smo plovili, plovljahu tamo - amo maurski brodići. Jedan između nas, Fernão Martins, koji zna arapski, zađe u razgovor s Maurima.

Dađoše nam obavijest o zemlji u koju smo plovili, od njih nam napokon stiže glas o Istoku!

Svi se obradovasmo te odmah ondje postavismo kamen za uspomenu na naš prolazak onuda, a rijeku, za sjećanje na dobru vijest, nazvasmo »Rijekom Dobrih Znakova«. ^[29] Ondje ostade spomen - kamen, da svjedoči o našem prolazu.

Otpočinusmo nekoliko dana čisteći brodske trupove, na kojima se štošta nakupilo za tako duge plovidbe. Bijasmo zadovoljni, raspoloženi, puni nade, kadli na nas bolest navali. ^[30] Mnogi tada među nama pomriješe, i ondje ih pokopasmo.

Opet je nemir u nas ušao i tuga nas obuzela. Isplivosmo plačući, u žalosti za tolikim dobrim Portugalcima, što su zauvijek izgubljeni, u tuđoj zemlji pokopani...

A poslije zla dočeka, na koji smo naišli u Moçambiqueu i u Mombači ^[31] — o kojem si posigurno čuo — evo nas u tvojoj sigurnoj luci, među tvojim dobrim narodom, kojega plemenitost i gostoljublje daje zdravlje živima, a život mrtvima...

Sve sam ti evo pripovjedio, što si od mene tražio, o kralju — reče Vasco da Gama poslije te pohvale kralju od Melinde, koji je sve pažljivo slušao. — A sada mi ti reci, bi li se ijedan drugi narod na svijetu odlučio na ovakav pothvat? Je li itko vidio i deseti dio onoga, što ja vidjeh i što ću još vidjeti? Nema doživljaja, što bi

molgi uz bok stati mojima; istinitost ovoga, što sam opisao i ispričao, pobjeđuje sve ono, što se izmislilo o nestvarnim i basnoslovnim junacima!

U napetoj pažnji slušahu Melindani rječitoga kapetana. Kad je ušutio, kralj pohvali velikog junaka i njegove drugove zbog izvršenih djela i zbog silne hrabrosti, što su je pokazali u tako ozbiljnim događajima i u tako pogibeljnoj plovidbi...

***

Vratio se kralj u svoju palaču, a Gama na svoj brod, pošto su se srdačno i prijateljski pozdravili. Portugalci bijahu zadovoljni riječima pohvale, što ih je o njihovu narodu izgovorio zapovjednik, bijahu utješeni i okrijepljeni dočekom, na koji su naišli u Melindi. A Melindani opet, ponosni sa svojih gostiju, ponavljahu i objašnjavahu lijepu povijest Portugala, dostojnu vječne slave i divljenja cijelog svijeta.

MAGRIÇO

Igre i plesovi i druge svečanosti bijahu u Melindi priredene junačkim Portugalcima. Kralj već nije znao kako da izrazi zadovoljstvo što je u goste primio tako istaknute ljude.

Redalo se slavlje za slavljem i gozba za gozбом, te Vasco da Gama i njegovi pomorci imadoše prilike kušati jela što su u Portugalu nepoznata — ptice, voće, ribu i meso iz onih krajeva što su ih otkrili.

Indija međuto još uvijek bijaše daleko. I stoga Vasco da Gama, uza sve što su ondje lijepo živovali, odluči da brzo nastavi svoje putovanje.

Lijepo se zahvalivši na svemu, zaista tužan s toga rastanka, oprosti se s kraljem od Melinde, koji mu na polasku dade pouzdana i vrsna pilota, to jest peljara ili kormilara.

Zaploviše brodovi prema zemlji snova, put Istoka, gdje se žarko sunce rađa...

Ubrzo će biti kraj dugoj plovidbi, Portugal će zadobiti novu i neprolaznu slavu!

No Bakho — strašni Bakho — nije spavao. Videći da su Portugalci tako blizu željenoj Indiji, još jednom odlučuje spriječiti im put preko Oceana, kojim su plovili.

Ništa nije mogao postići u Jupitra, komu odlučna nakana bijaše štiti Portugalce. Ali neka! Ima on drugih lukavština i vještina. Ne časeći časa hita Neptunu, kralju mora, čiji su dvori u pećini pod vodom u dubinama morskim.

Pijesak oko dvora Neptunovih od samog je srebra; visoke kule od prozirca uzdižu se s obje strane pećine, a tako su divno prozirne, te ne znaš nisu li načinjene od dijamanta...

Zlatna su na dvorima vrata, od žežena zlata, posuta sitnim biserom, a divna ih kiparska djela ukrašuju. Na jednim su prikazana četiri počela: ogranj, zrak, zemlja i voda, a na drugim što su ga drevni bogovi bili s divovima. Sve same divote, a Bakho se i ne zaustavlja da gleda — toliko je brzo pojurio!

Stiže Bakho na dvore Neptunu, koji ga očekivaše okružen sirenama i nimfama, koje se redom uplašiše kad vidješe kako je brzo kralj vina dojurio u palaču kralja vodâ!

Kako banu unutra, povika Bakho i zamoli Neptuna da na dogovor sazove sve podmorske bogove.

I zaista se sastaje vijeće, na kojemu Bakho poče nizati zlo za gorim, stade opadati Portugalce.

Naziva ih oholima i drskima, optužuje ih kako žele istražiti ocean samo da bi ponizili njegove prirodne čuvarе, njegove istinske i drevne gospodare, koji tolike godine u njemu žive bezbrižni i sretni, bez straha da bi ih tkogod mogao uznemiriti.

Toliko je govorio, vikao i rukama razmahivao, da se i Neptun i ostali uvjeriše, ili se pričinjahu da su uvjereni. I da Vascu da Gami spriječe dalju plovidbu, odmah pozvaše Eola, boga vjetra, Eola u koga bijaše moć da jednim jedinim mahom — ispuštajući ih iz mijeha u kojem ih držaše sputane — razuzla sjevernjak, južnjak, istočnjak i zapadnjak.

Pozvaše Eola i narediše mu da pusti ta četiri nemirna brata i da tako izazove strahovitu oluju, u kojoj će posigurno stradati mali i umorni brodovi luzitanski.

Dok se to zbivalo, plovili Portugalci, odmorni i dobro raspoloženi.

Tako bijahu odmorni i tako daleko od pomisli na kakve pogibli, da su našeg znanca Velosa, zabavnog i iskusnog ratnika, drugovi zamolili da ih zabavi pripovijedajući im čuvenu zgodu o Magriču ili o »Dvanaestorici engleskih vitezova«.

Naslonjen na razmu, ogradu na palubi, pod svjetlom zvijezda, dok je flota sjekla valove, Veloso pripovijedaše:

»U ono doba kad je vladao Dom João I. i kad je kraljevina Portugal bila mirna i slobodna od Kastiljanaca, zbilо se tako te je u Engleskoj nastao veliki spor između dvanaest dama i dvanaest vitezova.

Toliko se zaoštrio taj spor, te su vitezovi naposljetku izjavili kako one dame i ne zaslužuju da se damama nazovu.

Bješe to velika uvreda, dakako — uvreda što je one ne mogahu oprostiti. Ali nemili slučaj nije samo na tome ostao! Engleski plemići po vrhu izjaviše: nađe li se tkogod da brani one gospođe od nenesene uvrede, svi će oni skočiti da kopljem i mačem oduzmu život drznicima koji bi se na to odvažili.

Istinska je istina da se nitko od sunarodnjaka nije usudio prihvatiti izazov: svi se bojahu hrabrosti, važnosti i ugleda one dvanaestorice vitezova što su onu uvredu nanijeli onim gospođama.

I jadne gospođe suze liju, oplakuju i proklinju svoju tužnu sudbinu!

Ne znajući kako bi se osvetile zbog nanesene im uvrede, odu da savjeta potraže u vojvodu od Lancastera, engleskog ratnika što se s Portugalcima borio protiv Kastilje, a čija kći, Dona Filipa, bijaše udana za Dom Joãa I.

Vojvoda od Lancastera odmah ih nasvjetuje da pozovu vitezove iz Portugala, koji će im čast oprati — toliko je vojvoda cijenio smionost, dobar odgoj i hrabrost u Portugalaca.

Ujedno im iznese imena dvanaestorice hrabrih vitezova, svojih prijatelja iz Portugala, što su kadri da se za njih bore i umru.

Šalju gospođe engleske izaslanika u Lisabon, a izaslanik odlazi noseći pismo od svake za svakoga između dvanaestorice portugalskih vitezova.

Stižu pisma sa strašnom vijesti. Toliku srdžbu izaziva među Portugalcima vladanje one dvanaestorice Engleza, da je čak i kralj Dom João I. htio poći kazniti neuljudne Engleze...

No kralj je kralj: njegovo je da narodom vlada i upravlja, a ne da iz svoje zemlje odlazi kad mu na um padne...

Oprema se brod u luci Portu, ukrcavaju se plemići luzitanski. No samo ih se jedanaest ukrcava. Najhrabriji, po imenu Magriço, odlučuje otići kopnom te obećava da će se u pravi čas pojaviti. Hoće da se prošeta prije nego što u Englesku dođe.

Jednoga lijepog dana jedanaestorica Portugalaca iskrcaju se u londonskoj luci i budu lijepo dočekani u engleskoj prijestolnici.

Približuje se vrijeme za megdan... Nijedan se od Portugalaca ne boji. Samo ih jedno brine: gdje li je Magriço što se šeta bogzna kuda.

Zaustavio se on u Flandriji i ondje se zabavljao, ali je uvijek na umu imao dan borbe... Ta inače ne bi bio vjeran i častan Portugalac!

Svanuo dan u koji se boj imao održati, a Magrića još nema u Londonu! Dama koju on ima braniti odijeva na se crno ruho, već uvjerena da nema viteza branitelja.

Cio engleski dvor odlazi na polje gdje će se megdan držati. Kralj sjeda na svoje prijestolje, ostali mu se redaju s jedne i s druge strane.

Već se pjene bojni konji. Sunce odsijeva na kopljima. Raste napetost.

No na engleskoj je strani dvanaest vitezova, a na portugalskoj — jedanaest...

Gdje li je — svatko pita — bezbrižni Magričo? A najednom veliko uzbuđenje: svi gledaju onamo kuda se ulazi na bojište.

To stiže Magričo, jaše na svom konju. Pozdravlja kralja, govori s damama, grli drugove, koji mu se raduju, i staje kraj njih.

Gospođa koju on brani odmah se odijeva u svečano ruho.

Borija daje znak da se borba počinje, vitezovi ostrugama podbadaju konje, popuštaju konjima uzde, obaraju koplja.

Tutnji zemlja pod konjima, koji grizu zlatna žvala, iskre skaču ispod kopitâ.

Dršće srce svakome tko gleda vitezove — tako je žestok susret.

Željezo se na oružju rumenilo boji, od krvi neprijateljske.

Jedni, pogođeni, kao da lete padajući na zemlju... Drugi, što su pali, perjem na kalpaku dodiruju noge jahačima...

Umiru neki. Ostali dopadaju ranâ. Završio se boj. Portugalci, pokazavši veliku hrabrost, odnose potpunu pobjedu nad svojim protivnicima.

Engleskoj je oholosti tako zadan težak udarac, ali su gospođe osvećene zbog nanesene uvrede, zahvaljujući hrabrosti i smionosti Portugalaca, koji ne oklijevaju boriti se za tuđu čast.

Još je jednom pobjedničko slavlje slavio ratnički i viteški duh i nepobjediva snaga Portugalaca. Vojvoda od Lancastera, da im zahvali, prima Portugalce u svoju palaču i ondje ih gosti. Dok god se nisu vratili u Portugal, svaki im dan bijaše zabave, plesa i gozbe, a nikad nije prošlo bez dvanaest dama. Na povratku, kako pripovijedaju, imadahu Magričo i jedan od njegovih drugova još megdana, prvi u Flandriji, a drugi u Njemačkoj. Nikad nisu zakazali kad je valjalo pokazati hrabrost i spretnost u oružju...

Htio je Veloso nastaviti svoje kazivanje, kadli ga prekide zapovjednik moleći njega i njegove slušatelje da budu na opazu... Bijaše na pomolu oluja što ju je Bakho naumio podići...

I zaista, velik se oblak nadvio nad brodovljem, a žestok se vjetar počeo dizati. Strahovita se oluja spremala. Brodovi poigravahu na valovima kao čamci što su smjer izgubili...

Vjetar udara o velejedro Velosova broda, ne bijaše vremena da se jedro savije.

Ponire brod između valova što ga pjenom obavijaju, prodire voda u brodski prostor. Brzaju mornari crpke se prihvatili, kako bi izbjegli brodolom što posigurno prijeti.

Nikad vjetrovi ne bijahu onako divlje okrenuli i udarali kao u onaj čas. Nikad more nije skrivalo onoliku pogibao.

Na velikom brodu, kojim plovi Paulo da Gama, Vascov brat, slomio se jarbol.

Brodovi se čas nebu dižu, čas opet poniru, kao da u pakleno ždrijelo propadaju. Rekao bi, oluja će sav svijet raznijeti. Blijesci i gromovi kakvi se nikad nisu vidjeli ni čuli, nebo paraju, uši zaglušuju.

Zemlja se ruši na obali, oluja čupa drveće iz korijena i u zrak diže, pijesak valja i kamenje, sva se zemlja grči...

Tako blizu bijahu Portugalci Indiji, a tako im nemoguće bijaše onamo pristati, u tom času loma i huke.

More bi ondje progutalo i brodove i pomorce da nevrjeme napoljetku nije popustilo.

Vasco da Gama, posred bijesa oluje, uzdiže dušu Bogu. I dok se njegovi mornari bore s pobješnjelim oceanom, on od Boga moli luku i spas.

Stišava se more i vjetar malo jenjava. Oblaci se nebom gone, između njih proviruje Venera, zvijezda što nosi ime zaštitnice Luzitanaca.

Svjetlost dobrotive zvijezde umiruje pobješnjele elemente, najavljuje radosnu zoru, ulijeva snagu i hrabrost u srca pomoraca. Vjetar pada, utišuju se valovi. A portugalski brodovi opet uzimaju smjer put Indije. Zavidni Bakho ponovno je pobijeden, i više neće moći Portugalcima mrsiti namjere...

Zora osvjetljavaše brda između kojih teče i šumi Ganges, kad s vršnog koša na jarbolu mornari ugledaše kopno pred pramcem svojih brodova.

Nestaje straha što se uvukao u srca, nestaje more što ih pritiskivaše.

Pilot iz Melinde pobjedonosno kliče da je kopno što ga eto vide, Kalikut, grad u Indiji...

INDIJA

Bila je to zaista Indija, zemlja koju su Portugalci tražili i u koju su stigli poslije strahovitih napora.

Tako zadovoljan bijaše Vasco da Gama, da je kleknuo na zemlju i sklopljenih ruku zahvalio Providnosti na iskazanoj milosti, na pobjedi koju je postigao i za kojom je žudio, na izbavljenju oda svih muka i pogibli što mu se na putu ispriječiše.

Zaslužena bijaše nagrada, zaslužen uspjeh kojim mu je okrunjena muka i upornost!

Sreća ne miluje slabića i kukavaca. Domovina i narod čuva slavu samo za one što pobjeđuju oluje i stradanja, rat i nevolje, studen i vrućinu, strah i daljinu, a preziru slabost i lijenost, lažnu čast i novac, te samo svojom vrlinom zadobivaju i čast i slavu.

Pobjedničko su slavlje slavili Portugalci onog jutra kad su u Kalikut stigli...

I zaslužili su, zaista, da budu ispred Nijemaca, Engleza, Francuza i Talijana, koji su, umjesto da se poduhvaćaju teških i valjanih pothvata, provodili vrijeme u najobičnijim zabavama ili pak ratujući jedni protiv drugih, i ne pokušavajući da u nepoznate krajeve presade europsku kulturu.

Nije tako dangubio portugalski narod; u zemlji luzitanskoj nikad nije ponestalo smionosti, nikad nije uzmanjkalo poduhvatnog duha ni ljubavi prema nepoznatome moru... Eto sada portugalskih pomoraca u Aziji, da pronesu ime Portugala i blagodati europske civilizacije.

Kalikut bijaše prijestolnica Indije, tu je stolovao kralj, ili samorin, kako ga ondje nazivahu. Bogat grad, u njemu mnogo Indijaca i Maura, što uvelike trguju jedni s drugima.

Kad su portugalski brodovi uplovili u luku, sakupilo se ondje mnoštvo svijeta.

Silazi glasnik da prikupi obavijesti. Ulazi u razgovor s nekim Maurom, ime mu je Monsaide; ovaj zna španjolski, te se čudom čudi kako su ti pomorci mogli prijeći toliki put ploveći nepoznatim morima što tolike pogibli u sebi kriju.

Objašnjava mu Portugalac kako njegov zapovjednik nosi poruku od portugalskoga kralja, upućenu kralju onih naroda, i kako

onamo dolazi ne da rat zapodijeva i da se bori, nego da mirnim putem širi sjaj i slavu svoje zemlje i njezine kulture.

Monsaide mu ponudi svoj krov, ponudi mu da ga u svojoj kući ugosti. Izaslanik Vasca da Game bez straha prihvaća Maurovu ponudu da mu bude gostom.

Obojica idu kući Monsaidovoj. Jedu i piju u dobru raspoloženju, a onda obojica odlaze na brod, da velikom admiralu iznesu što znaju.

Može se zamisliti kako su se obradovali portugalski pomorci kad su čuli Monsaida gdje govori jezikom kastiljanskim što ga i oni razumiju i govore.

Pripovijeda im Maur sve što zna o onome bogatom kraju, kojemu je ime Malabar. Kazuje o velikom bogatstvu što ga ondje ima, opisuje im kako se odijevaju i kako žive tamošnji stanovnici.

Dok tako objašnjava Portugalcima nove stvari što ih vide ili će ih vidjeti, izaslanstvo od najuglednijih građana ide kroz ulice prema luci noseći brodovima pozdrav od kralja.

Vasco da Gama iskrcava se na obalu Kalikuta, gdje ga dočekuje guverner one zemlje, koji nosi naslov *katual*, okružen ratnicima što ih zovu *nairi*. Svečano pozdravljaju kapetana i nose ga u nosiljci u kraljevsku palaču.

Ostali Portugalci zaputili se onamo pješke, u pratnji Indijaca i Maura, koji se čude i dive ljudima luzitanskim.

Ponajprije se ustavljaju pred nekakvim veličanstvenim hramom, gdje je mnoštvo idola neobična lika — jedni sa mnogo ruku, drugi pak u obliku životinjskom. Mole se domorodci pred onim kipovima, a kad se molitva završi, nastavljaju put u kraljevske dvore.

Između drvoreda pojavljuje se palača, bogata i krasna. Oko nje je ograda, a kroz dvere vide se likovi što prikazuju prve osvajače Indije.

Ondje je i kip Bakha, prvog stranog vladara nad onim krajevima; ratničko mu je držanje, a čelo ovjenčano lovorovim lišćem. Malo dalje nailaziš na lik kraljice Semiramide, koja bijaše došla iz Asirije. Još naprijed eto Aleksandra Macedonskoga, koji je iz Grčke pošao na osvajanje onih bogatih zemalja. Svi su došli iz daleka, svi maštali da zavladaju bogatom zemljom kroz koju protječe Ganges...

Pokazujući mu one kipove, *katual* govori Vascu da Gami:

»Doći će vrijeme, i to vrlo brzo, kada će pred pobjedama drugih stranaca izbljedjeti pobjede što se slave u ovim likovima. A bit će te pobjede tolike da će ih cio svijet znati i slaviti, te će ostati u vječnoj uspomeni... Tako pretkazuju naši mudraci i čarobnjaci.«

Mnoge je druge stvari kazivao *katual* Vasco da Gami. I tako, lijepo razgovarajući, stigoše u dvoranu u kojoj ih je kralj čekao.

Okružen uglednim osobama *samorin* se nalazio naslonjen na svilenu divanu što je ukrašen dragim kamenjem; na turbanu mu kopča od smaragda i alem - kamenja; ogrnut je lakom haljinom što je zlatom protkana.

Star i dostojanstven sluga kleknuo kraj divana te *samarinu* svaki čas dodaje betelov list, da ga žvače, a takav je ondje običaj: betel je mirisna biljka, koja se u Indiji mnogo cijeni.

Sa strane prilazi jedan brahman — a to je indijski svećenik — približuje se Vasco da Gami te ga kazuje kralju i uz to vrši potrebne ceremonije.

Pošto je tako predstavljen, sjeda Vasco da Gama kraj kraljevskog divana te ozbiljnim glasom, što odmah svima ulijeva poštovanje, govori *samarinu*:

»Moćan kralj na Zapadu, znajući ti utjecaj i slavu, šalje me ovamo da ti priopćim kako u njegovoj kraljevini u velikom obilju ima svega što se može naći od Teja do Nila, i od Sjeverne Europe do Sjeverne Afrike; ako ti je želja da s njime sklopiš savez i prijateljstvo, mnoga će svoja bogatstva mijenjati za tvoja.

Na korist će ti biti ta razmjena, a njemu na slavu, jer će tako sva Europa znati da nabavljamo proizvode u zemlji koja je toliko udaljena od naše i u koju je tako teško stići.

Ako ugovor o prijateljstvu i trgovini što ti ga nudim ostane čvrst i pouzdan, možeš računati na pomoć moga kralja i moje zemlje u svakom ratu u koji bi zapao, i njegovi će te vojnici braniti, njegovo oružje i njegovi brodovi.

Moj će te kralj smatrati svojim bratom, pa će se i vladati kao tvoj brat.«

Kalikutski kralj prijateljski uzvratil velikome Vasco da Gami; kaza mu kako je sretan što prima izaslanike iz tako slavne i daleke zemlje; što se tiče prijedloga o savezu, ne može odmah odgovoriti dok ne provijeća sa svojim savjetnicima.

No obeća da će mu ubrzo dati povoljan odgovor. I naredi da se pripreme postelje za sve Portugalce što ondje bijahu, pozva ih da se odmaraju u njegovoj palači dok im dade konačan odgovor.

Vasco da Gama prihvati ljubaznu ponudu samorinovu. Odmah on i njegovi drugovi odoše da počinu u krasnim dvoranama. A *katual*, po nalogu svoga kralja, ode da se u Maura Monsaida približe obavijesti o običajima, o zakonima i o zemlji Portugalaca.

Nije taj Maur bio izdajica ni lažljivac... Dao je tako povoljne, naime tako točne obavijesti o svojim novim prijateljima, da je u *katuala* pobudio želju da izbližeg pogleda brodove i mornare na njima.

Monsaide opisa Portugalce kao ljude hrabre i neustrašive, uporne branitelje svoje domovine i vjere, istinoljubive i nikad pobijeđene od svojih neprijatelja.

Slušao je *katual*, nošen željom da se na rođene oči uvjeri o načinu života tih izvrsnih ljudi.

Naredi da se opremi nekoliko čamaca, te u pratnji svojih ratnika ode u posjet zapovjedničkome brodu luzitanske flote; ondje ga dočeka Paulo da Gama, Vascov brat.

Brod bijaše sav iskićen, ukrašen svilom i kadifom; zastave lepršahu na vjetru, na svakoj lik kojega portugalskoga junaka, krasno naslikan. Nosili su Portugalci sa sobom te slike svojih junaka da nikad s uma ne smetnu uzore i primjere koje im ti junaci dadoše; ni pomorci što su plovili u Indiju, nisu smjeli tih primjera zaboraviti.

Indijci, zadivljeni, odmah htjedoše znati koga te slike prikazuju.

Zaredaše pitanja, golema bješe radoznalost. A Paulo da Gama, koji je goste vrlo svečano dočekao, najprije im ponudi vino, te naredi da u znak veselja zatrube borije.

S njime je Nicolau Coelho, koji je sa svoga brada — na kojem se nalažahu njihove zalihe — došao onamo da dočeka Indijce.

Dugo su gosti pili izvrsno vino što je došlo iz Portugala i što im se toliko sviđalo.

Kad je Paulo da Gama vidio da su se okrijepili, poče im objašnjavati što znače slike na zastavama, slike portugalskih junaka; njihovom se poviješću zanese *katual* i njegovi pratioci, što već bijahu zadivljeni plemenitošću i sjajem Portugalaca...

PORTUGALSKI JUNACI

Okrećući se *katualu* i njegovim drugovima, što su pomno slušali, Paulo da Gama ovako objašnjavaše slike, s kojih Indijci ne skidahu pogleda:

»Sve te slike što ih vidite prikazuju hrabre i naočite ljude, ali te se još više doimaju kad znadeš djela što su ih ti ljudi izvršili.

Prvi što ga vidiš jest Luso ili Liso, od čijega slavnog imena, vele, dolazi ime kraljevine luzitanske.^[32] Bijaše sin i drug Bakhov, a osvojio je mnoge dijelove svijeta. Čini se da je na Iberski poluotok došao boreći se i progoneći neprijatelje.

Toliko mu se svidio kraj između rijeka Duera i Guadiane — područje poslije nazvano Poljem luzitanskim ili lizitanskim — da je ondje htio umrijeti i ondje biti pokopan, i tako dade svoje ime kraju u kojem je svoje kosti ostavio.

Štap, ovijen lozovim lišćem i bršljanom, što ga u ruci nosi kao znamen, zeleni je tiz Bakhov: pokazuje da je Lusus bio drug tome bogu.

Druga slika što je vidiš prikazuje Gliksa, grčkog pobjednika u trojanskom ratu; taj je junak poslije mnogog puta i lutanja došao na rijeku Tejo i ondje udario temelje Lisabonu...^[33]

— A tko je to? — pita *katual*, nestrpljiv, pokazujući na sliku koja ga je silno zanimala. Na slici bijaše neki brđanin što u bijesnoj borbi raspršava vojsku kojoj su na zastavama orlovi.

»To je Virijat — odgovara Paulo da Gama. — Bijaše on pastir, ali spretnije razmahivaše kopljem negoli pastirskim štapom. Pobijedio je rimske legije, koje se smatrahu nepobjedivima. Da bi ga ubili, moradoše se uteći lukavstvu — jer nisu mogli da ga ubiju u borbi prsa o prsa. Podmuklo ga umoriše kad je spavao pod svojim šatorom...«

Kraj slike što je prikazivala Virijata, nalazila se druga zastava, a na njoj bio lik drugoga junaka.

»To je Sertorije — reče Paulo da Gama; — Sertorije, koji se, premda i sam Rimljanin, borio protiv Rima, osvećujući Virijata. Do nogu mu je srna ili košuta, jer mu je ta životinja, njegov drug, kazivala je li neprijatelj u blizini...^[34]

Bijahu to sve branitelji Luzitanije. A ovo je evo grof Dom Henrique, otac Dom Afonsa Henriquesa, osnivač Portugala. Dom Afonso Henriques.... Eto ga gdje okružen svojim ratnicima raspršuje Maure, osvaja gradove, gazi krune i zastave svojih neprijatelja.

Istjerao je Maure iz Portugala, pošto je odcijepio svoju zemlju od kastiljanske krune.

A ovaj što je ispružio ruku prema svom vladaru naređujući mu da sakupi vojsku, koja se bori protiv Done Terese, majke Afonsa Henriquesa — taj je hrabri starina Egas Moniz, uzor odanosti i čestitosti.

Odlazi sa sinovima, kao talac, da se preda svojoj gospodarici, jer nije mogao Afonsa Henriquesa skloniti da obustavi borbu protiv svoje majke...

Malo dalje vidi se Dom Fuas Roupinho: on je probio obruč kojim Mauri bijahu opasali grad Pórto de Mós; Roupinho, prvi portugalski admiral, razbio je maursku flotu kod rta Espichela. Zadovoljstvo je nalazio jedino u borbi. Progonio je neprijateljske brodove sve do Gibraltara, spalio ih pred Ceutom i onda umro. Duša mu je blažena na nebo uzišla, slobodna od maurskih ruku, dostojna pobjedničke palme...

Ondje — proslijedi Paulo da Gama pokazujući drugu sliku — vidiš stranca: ime mu je Henrik, a to je slavni vitez što je došao s križarima i pomogao da se osvoji Lisabon.^[35] Na njegovu je grobu izrasla palma s čudotvornim granama.

A ovo, na drugoj zastavi, to je prior Dom Teotonio; kad su Mauri zauzeli Leiriju, grad što mu ga je dao prvi kralj portugalski, odmah udara na Arronches te ga oslobađa maurskog jarma.

Na slici, što je vidiš, prikazan je Mem Moniz; kad su Portugalci osvajali Santarém, preotimali ga iz maurskih ruku, on je prvi na gradskim zidinama razvio portugalsku zastavu.

Pratio je Dom Sancha I. u Sevilju, progoneći neprijatelja. Odande je donio neprijateljsku zastavu. Bijaše hrabar borac i dostojan sin svoga valjanog oca.

Do slike Mema Moniza lik je viteza Geralda Neustrašivog. Taj se vitez ušuljao u Evoru, koja se nalazila pod Maurima, ubio dvojicu stražara i sa nekoliko vojnika osvojio taj utvrđeni grad.

Dalje vidiš viteza što se bori protiv jednog izdajnika: taj je izdajnik kastiljanski plemić koji je zaboravio čast i dužnost pa se udružio s Maurima.^[36] Pobjeđuje ga Martins Lopes, komu pomaže

nekoliko drugova; pobjeđuje i zarobljuje izdajnika kad je ovaj već zauzeo grad Abrantes i mislio da je siguran.

Ravan Lopesu, ako ne i veći od njega, bijaše junak što je prikazan evo na ovoj zastavi — nastavi oduševljen Paulo da Gama; — to je Dom Mateus Sueiro, biskup lisabonski.

Četiri se maurska kralja bijahu udružila s kraljem od Alcáçera da bi spriječili Portugalce u zauzimanju te krasne pokrajine.

Biskup se prometnuo u ratnika i pošao protiv Maura. U prividenju mu se najavila pobjeda — pobjeda kojoj nema ravne! Pali su svi maurski kraljevi, a Portugalci zauzeli Alcáçer.

Još se jedan junak pridružuje portugalskim velikanima: to je Dom Paio Correia, koji zaslužuje da mu slika bude ovdje. Evo ga! — uzviknu Paulo da Gama pred novom slikom. — Osvojio je Taviru i Silves, da osveti smrt sedmorice Portugalaca što su ondje pobijeni.

Evo na jednoj jedinoj zastavi trojice vitezova: to su Gonçalo Rodrigues Ribeiro, Vasco Anes i Fernando Nartins Santarém.

U svim zemljama kojima su prolazili bijahu poznati sa svoje izvanredne hrabrosti i smjelosti. Ne možemo ih zaboraviti, jer su neprolazni primjeri junaštva, neustrašivosti i duševne veličine.«

Zadivljen slušaše *katual* dugi izvještaj o junacima što ih je veličao Paulo da Gama. No još nije došao do najčuvenijega, naslavnijeg među svima. Kad zastadoše pred njegovom slikom, Portugalac upozori Indijca te mu kaza:

»Vidiš li ovoga što mu je izgled tako strog i ozbiljan? To je Nuno Alvares Pereira, zapovjednik vojske, koji je na svojim plećima ponio čast i život domovine.

Pobudio je srca Portugalaca na borbu protiv Kastilje. Potukao je Kastiljance kod Aljubarrote i Valverda. Toliko je vjerovao u svoju snagu i smionost, i u zaštitu što je Svevišnji pruža Portugalcima, da se za posljednje bitke, kad borba bijaše u najvećem jeku, povukao na usamljeno mjesto, da se moli. Ondje je ostao u molitvi. Dodoše te ga pozvaše da se požuri. A on im mirno odgovori: »Još nije vrijeme.«

I zaista još ne bijaše. Tek pošto je završio molitvu, vratio se i udario na neprijatelja te raspršio kastiljansku vojsku.

Sretna domovina koja imadaše takva sina! — uskliknu Paulo da Gama. — Sin domovine bijaše on, i još više: njezin otac, jer što bi bio Portugal bez njega?

Iz tog istog vremena ima još drugih ratnika što ću ti ih pokazati.

Tu je Pedro Rodrigues, zapovjednik Landroala; pobijedio je kastiljansku vojsku te iz pandža okrutnog neprijatelja izbavio svoga sunarodnjaka što je ropstva dopao.

Do njega je Gil Fernandes de Elvas; taj je uhvatio portugalskog izdajnika što je služio Španjolskoj, a onda je ušao na španjolsko tlo i potjerao neprijatelja sve do Jéreza.

Sve redom hrabri ljudi što su od ljubavi prema rodnoj grudi postali neustrašivi te uvijek pobjeđivali... Čak i kad su protiv sebe imali kudikamo nadmoćnijeg neprijatelja, kao što ga imahu ova sedamnaestorica Portugalaca (i tu pokaza na drugu zastavu), koji su se na uzvisini Almade branili od četiri stotine Kastiljanaca, pa ipak neprijatelja u bijeg natjerali.

Junačko djelo, dostojno neustrašivih rodoljuba, u kojim nema druge ljubavi doli ljubavi prema svojoj domovini!

Zadivljen je slušao *katual*, već uvjeren o valjanosti Portugalaca, o njihovoj vjernosti i žarkoj ljubavi prema domovini. Nije se valjalo boriti protiv tako plemenitih i junačnih ljudi što sve i svuda pobjeđuju i ni pred kakvom pogibli ne strahuju.

Još mu Paulo da Gama pokaza slike dvojice kraljevića: Dom Pedra i Dom Henriquea, sinova Dom Joãa I. Pripovjedi Indijcu o junačkim pothvatima što ih je prvi izvršio u Njemačkoj kad se ondje borio protiv Turaka,^[37] ispriča kako je drugi osvojio Ceutu u Africi i kako je pomagao plovidbu i pomorska otkrića.

Završio je Paulo da Gama svoju hvalu drevnim portugalskim junacima, ne stoga što drugi ne bi bili vrijedni spomena, nego zato što više nije imao zastava s njihovim slikama.

Nije ipak pustio da *katual* pomisli kako su to svi velikani portugalski i kako ih nema više. Kaza gostu kako nema dovoljno umjetnika da se svi junaci prikažu...

Katualu nije izmakla ni jedna riječ od onog što je čuo, niti je skidao očiju s onih slika što prikazuju slavne junake.

Po svemu što je vidio, čuo i saznao, stvorio je svoj sud i odlučio, čini se, svjetovati *samorina* da Portugalcima bude sklon i da im pruži pomoć, jer savez i prijateljstvo s njima nosi korist onome tko taj savez i prijateljstvo zna cijeniti.

No još prije nego što se *katual* vratio na obalu, prilike se, na nesreću, zlo okrenuše za Portugalce.

Kralj je zapovjedio da se sazovu njegovi ministri, a u onoj zemlji i ministri bijahu vrači i čarobnjaci... No ti se vrači i čarobnjaci, na svu sreću, mnogo puta prevariše!

Mišljahu da mogu odgonetati budućnost! Znakovi što su ih oni čitali o budućnosti s obzirom na Portugalce, bijahu lažni — sasvim u opreci s čašću portugalskih pomoraca.

Najavljivahu da će Portugalci uništiti narod i bogatstvo Indije, da će donijeti vječno i strašno ropstvo.

Kralj povjerova u te laži i, kao što je prirodno, strah ga obuze. Ovo utoliko više što je strašni i prevrtljivi Bakho vječit neprijatelj Portugalcima, izišao na san nekome svećeniku maurskom, koji življaše u Kalikutu, te ga zaplašio izmišljotinama o portugalskim namjerama.

Mauri, mnogobrojni i vrlo dobro primljeni u Indiji, bogatili se ondje u trgovini dragim kamenjem, svilom i mirodijama, a tu su trgovinu odavno vodili s domaćima.

Lukavi je Bakho dobro znao koliko su se oni bojali da budu istisnuti iz te trgovine. I zato onome svećeniku iziđe na san u prilici proroka Muhameda, komu se Mauri klanjaju, te mu nagovori svašta o tome kako bi Portugalci mogli zaratiti s Maurima, pobijediti ih pa ih iz Indije istjerati.

Mauri se svećenik probudio sav uplašen. Pošto se probudio, stade razmišljati pa najposlije smisli da u sne ne treba vjerovati. I tako umiren opet zaspa.

No tek što je zaspa, eto mu Bakha na san, s novim prijetnjama i proroštvima. Strašan to bijaše neprijatelj, kako vidite... Nižući svoje priče i namatajući laži, svjetuje Maura neka se ne skanjuje, nego neka se odmah smisli i pogleda što će i kako će, prije nego što Portugalci svu Indiju zauzmu.

Opet se probudio svećenik. Ojadio ga san, ne može više zaspati. Nemiran ustaje iz postelje te izlazi na ulicu. Što da radi? Saziva svoje pa im kazuje što mu se usnilo. Mauri, koji su Portugalce ionako ispriješka gledali, vjeruju u sve ono. Počinje vreti mržnja na Portugalce, kipti, bukti poput ognja...

Oprezni i bojažljivi, Mauri odlučuju uteći se lukavstvu, ne istupaju u otvorenu borbu...

Odlučuju da najprije među najuvaženijim Indijcima prošire glas kako će Vasco da Gama i njegovi drugovi uskoro postati

golema pogibao za njih: kani on sklonuti kralja da ih pohvata i protjera iz Kalikuta, čak da ih ubije, od prvoga do posljednjeg.

Bogatim darovima Mauri darivaju *katuale* što upravljaju onim narodima, darivaju ih, kako bi se ovi bolje uvjerali i okrenuli protiv Portugalaca...

Vasco da Gama nalazio se u gradu očekujući da mu *samorin* dade odgovor na ugovor o savezu i o trgovini što ga bijaše predložio.

A *samorin*, koga su već nasvjetovali njegovi kukavni ministri, zateže, ne daje nikakva odgovora...

Ali je Vasco da Gama pametniji negoli svi Mauri i Indijci zajedno. Želio je, naposljetku, da u Portugal donese i svome kralju preda pouzdan dokaz da je stigao u one daleke krajeve i da je ostvario putovanje što ga je obećao... To mu bijaše u misli, a malo se brinuo o tome hoće li ili neće ugovor sklopiti.

Zadovoljio se time da otplovi bez poteškoća i da ponese nešto indijskih proizvoda, kako bi ih u Lisabonu pokazao. U toj namisli traži audijenciju u kralja, da se oprost.

Samorin, koga su Mauri zaplašili, bojao se Portugalaca, ali je htio izvući dobitke i koristi što su mu ih Portugalci obećali, pa stoga naredi da pozovu admirala.

Došao je Vasco da Gama i vedra čela ušao u kraljevske odaje. Kako nikome nije zla želio niti imao kakvih potajnih namjera, bijaše sasvim miran.

Kralj mu preuzetno izjavi kako ga smatra lažljivcem i kako dobro zna da on nije izaslanik nikakve države, nego na moru potukač, jer se nijedan kralj sa Zapada ne bi usudio u takvu daljinu i na tako nesigurne pute poslati toliko brodova i ljudi, te se izložiti pogibli da mu svakog časa sve to propadne.

Osim toga, ne donosi mu eto nikakvih darova, kojima bi pokazao da je izaslanik kakva istinskoga kralja! Priklopi *samorin* kako Portugalca smatra gusarom ili prognanikom što morem plovi hvatajući i pljačkajući brodove, ili je pak čovjek što je utekao iz svoje domovine.... Ako je tako, dat će mu skloništa. Ali treba da mu iziđe s istinom na vidjelo...

Vasco da Gama odmah razabra da su posrijedi podvale i spletkes što su ih Mauri smislili protiv njega i njegovih drugova, pa stoga nije gnjevom planuo.

Mirno je i bez straha pogledao *samorina* te mu rječito dokazao kako je žrtva maurskih spleta... Dokaza mu kako nije ni gusar ni prognanik, jer kad bi to bio — zašto bi tako daleko išao da skloništa traži kad bi ga na mnogim stranama mogao bliže naći?

Zašto bi podnosio tropsku vrućinu, strašnu studen s južnog pola, neprestane pogibli na razbješnelome moru — zašto sve to kada ga ne bi vodio veći razlog, kad ne bi išao za višim ciljem?

Darova mu ne donosi, jer su brodovi maleni, a nema ih mnogo; nije mogao brodova opterećivati na tako dugoj plovidbi. Nije pošao na put da darove nosi, nego da stigne u neobično podneblje, gdje je Indija, što je tako nepoznata, a toliko se o njoj govori... Bude li mu sreća sklona da doplovi u domovinu, dobit će *samorin* kraljevski dar, sâm će mu ga darovati...

Što se tiče hrabrosti i smionosti s kojom se otisnuo na ovaj pothvat, neka se *samorin* ništa ne čudi. (To je Vasco da Gama rekao bez ikakve hvalisavosti.) Portugalci su oduvijek težili za tim da istraže nepoznata mora. Ni portugalski narod ni njegovi kraljevi nisu za to žalili muke ni žrtava, u plemenitoj radoznalosti da saznaju gdje su krajnje međe svijeta... Na istraživanja je već poticao kraljević Dom Henrique, čiji su pomorci stigli do južne hemisfere. Portugalci su plovili Atlantikom uzduž i poprijeko, sve do kraja afričkih obala.

A evo sada — proslijedi Vasco da Gama — stigismo do krajnje točke svojih želja. I što želimo od tebe? Ništa drugo doli da nam dadeš kakav znak, kakvo svjedočanstvo, koje ćemo odnijeti svome kralju i koje će biti dokazom da smo ovdje bili. Eto, to je istina, a laž sve drugo.

Naposlijetku zapovjednik zamoli kralja neka mu dopusti da otplovi, a ima li još kakvih sumnja o njegovim namjerama, neka dobro razmisli o onome što je čuo. Tko jasno sudi, razabrat će istinu.

Samorin sveudilj oklijevaše...

No zapovjednik je portugalske flote tako uvjerljivo govorio, te mu je kralj odobrio da se na brod vrati, i na polasku mu kazao neka gleda da pošalje kakvu dobru robu u zamjenu za indijske mirodije.

Kako te mirodije, proizvod onoga kraja, bijahu dovoljan znak i dokaz da su brodovi stigli u Indiju, Gama odmah iziđe iz palače i u *katuala* zatraži čamac da ide na svoj brod.

Ali *katual*, slušajući sveder ono što su mu u zloj namjeri Mauri kroz uši provlačili, i videći gdje je admiral sâm i povjerljiv, zarobi ga!

Možete zamisliti u kakav je očaj zapao junački Portugalac. Vikao je, prosvjedovao, ali *katual*, da ga se riješi, već pomišljaše na to da ga ubije, i njega i sve njegove. Htio ga je sklonuti da izda zapovijed neka se brodovi primaknu obali, da lakše pobije Portugalce...

Vasco da Gama, koji je već počeo upoznavati one vjerolomce, nije to učinio. Ostade miran i ne htjede poslati nikakvu vijest na brod. Radije je htio sam umrijeti negoli svoje ljude žrtvovati.

Tjeskobna bijaše ta noć. *Katual* je pazio i čekao. Vasco da Gama pričinjao se kao da o drugom misli. Kako je *katual* bio veoma gramzljiv, a vidio da tako od Game neće ništa postići, smisli da ga oslobodi, ako mu s brodova daju dosta robe i darova.

Vasco da Gama, već sigurniji u svoj život i u život svojih pomoraca, naredi da se s brodova pošalje roba, koja odmah stiže. Kad to vidje, *katual* ga pusti.

Stiže Gama na brod, ostavivši na obali svega dvojicu čuvara, da paze na robu i da je zamijene za indijske proizvode.

Htio ga je *katual* i drugi put vidjeti na obali... Ali admiral, razumije se, nije više onamo zakoračio. U sigurnosti na svojim brodovima, Portugalci bijahu slobodni *katualouih* lukavstava.

Ostade na *katualu* glas spletkara i gramzljivca, nesposobna da pojmi plemenitost i duševnu veličinu Vasca da Game i njegovih vjernih pomoraca, sve odreda smionih i plemenitih Portugalaca...

PORTUGALCI SE VRAĆAJU IZ INDIJE

Neustrašivi otkrivači pomorskog puta u Indiju već su zaslužili odmor i nagradu. Zasluživahu jedno i drugo, ali toga ne bijaše.

Mauri i *samorin* bijahu odlučili da što duže zadrže brodove Vasca da Game u kalikutskoj luci, da vide neće li velika muslimanska flota što se nalazila u Džidi, kraj Meke, stići sa svom silom i napasti malobrojne brodove luzitanske te ih zapaliti.

Doista paklenska osnova kakvu su samo zločinci mogli smisliti... Da bi je bolje proveli, iz dana su u dan otezali da svoje proizvode mijenjaju za portugalsku robu.

Međuto je već plovila flota iz Meke. I bili bi nemilosrdno uništeni brodovi Vasca da Game, da ih čestiti Monsaid, koji je zavolio Portugalce, nije upozorio na zamku što je postavljena.

Mišljahu Mauri da je on na njihovoj strani, jer i sam bijaše Maur. No ako je bio Maur, nije bio lažac, niti je njegova čestitost podnosila da se nepravedno napadaju plemeniti ljudi koji nikakvo zlo ne spremaju.

Odmah Gama odluči otploviti iz onih pogibeljnih područja pa usmjeriti prema Portugalu.

No nije to učinio dok najprije ne pozove dvojicu stražara što su u gradu čuvali robu. I zato im poruči da se brzo vrate na brod, gdje ih željno iščekuju...

Ali stražara ne bijaše. Sznadoše da su obojica zarobljena po nalogu podmukloga *katuala*!

Nije Gama, da obrani svoje, oklijevao posegnuti za silom, na koju do tog časa nije nikako pomišljao; no kad ne bijaše druge, zadrža kao taoce nekoliko trgovaca iz Kalikuta što bijahu na brod došli prodavati dragulje. Odmah zatim naredi da se sve spremi za polazak.

Mornari razapinju jedra, podižu sidra, svi u poslu oko toga da se brodovi sprema za polazak.

Kad to vidje, uplaši se svijet u gradu: ta trgovci još bijahu na brodovima! Žene zadržanih Indijaca udariše u plač i kuknjavu.

Na brodovima vika, užurbanost, zapovijedi posadi, a još veća vika i povika s obale, od ljudi i žena što su u strahu da će ostati bez svojih milih i dragih koji su na brodovima ostali.

Samorin poima da je Vasco da Gama uskiptio bijesom i da više neće nikakva zatezanja i izdaje. Naređuje da se odmah puste luzitanski stražari, te ovi brzo stižu na brod. Kad ih vidje slobodne i zdrave, Vasco da Gama pusti svoje zarobljenike.

Kreće sa svojim brodovima, a s njime polazi Monsaide i nekoliko Malabaraca; nosi sa sobom nešto mirodija — papra, cimeta i mošusa — da time u Portugalu pokaže da je bio u Indiji.

Monsaide je pošao od svoje volje, bili mu dragi Portugalci. Kad je flota zaplovila kraj hindustanske obale, a daleko za sobom ostavila Kalikut i njegova izdajstva i spletke, taj prijatelj Portugalaca prelazi na kršćanstvo, pa tako još bolje razumije i cijeni svoje nove drugove.

Portugalci bijahu dakle na povratku, pošto su doprli do daleke i željene Indije i pošto su prešli preko mora i voda kojima se nikad dotada nije plovilo, pobjeđujući pogibli, oluje, bijes elemenata, nevolje, izdajstva i klopke...

Nikada nitko na svijetu nije izveo tako težak i rijedak pothvat! Nikada nitko neće nadmašiti niti pak pokazati hrabrost, hladnokrvnost, upornost i znanje što su ih pokazali luzitanski pomorci!

I zato su se vraćali zadovoljni, s pramcem već usmjerenim prema jugu, neprestano se udaljujući od Azije, da ponovno oplove Rt Dobre Nade, na putu u Portugal.

U srcu Portugalaca gotovo ne bijaše mjesta radosti s pobjede što su je mučno izvojevali u nepoznatom podneblju, u teškim borbama i naporima, za čast i slavu domovine, koju su toliko veličali i voljeli...

POVRATAK U PORTUGAL

Još jedan događaj, posljednji, zadržat će plovidbu, ali događaj ugodan, koji će biti kao nagrada za nevolje što su ih podnijeli portugalski pomorci.

Venera, boginja ljepote i ljubavi, koja je uvijek voljela i štitila Portugalce, hotijaše ih nagraditi za njihove napore i muke.

I zato je upravila brodove na krasan i gostoljubiv otok što se zove »Otok ljubavi«.

Ondje je sabrala nereide, kćeri Oceanove, kojima je već stigao glas o Portugalcima; sabrala je ondje te morske vile da dočekaju Vasca da Gamu i njegove drugove i da ih rasonode svečanostima i gozbama.

I tako, još prije nego što su stigli u domovinu, mogahu Portugalci naći počinka u svome umoru i primiti pravednu hvalu i slavu za ono što su umjeli ostvariti.

Ubav kutak, taj Otok ljubavi, što će jednog dana, svjež i krasan, pred pomorce iskrsnuti sred valova.

Lijepa i mirna drąga s bijelim pijeskom, sva pokrivena crvenim školjkama, primit će brodove luzitanske.

Tri krasna bređuljka uzdiđu se iz ravnine, sva tri mekom travom obrasla. S vrhunca im teku bistre vode, i od njih je raslinje uvijek svjeđe i zeleno; teku vode koritom od bijela bjelcata kamenja.

Malo dalje stere se divna dolina, gdje se one vode sastavljaju u rijeku, u kojoj se po obali, poput golema stola, razastrla sjena krasna drvoreda.

Tisuće i tisuće plodonosnih stabala pokazuju svoje mirisne plodove, naranče, jabuke i limune...

Drugo drveće pruđa svoju hladovinu: topole i lovorovo grmlje, mirte i čempresi što se u nebo diđu, trešnje, dudovi, breskve što cvatu ili pak pod obiljem ploda grane svijaju.

Mogranji, sa svojim plodovima punim rubina, diđu se između brestova granja, ima krušaka s krupnim plodovima što ih ključaju popašne ptice.

Po tlu se trava zeleni poput raskošna saga, po obali sunovrati i šumarice i svakakvo cvijeće: žuti šeboji i crveni ljljani, ruđe i

karanfili što ih rosa osvježuje, sve raste, sve buja i šareni se u onoj ugodnoj dolini.

Ima ondje i životinja što su drage čovjeku: labudovi i slavuji, pitomi jeleni, brzi zečevi, plahe gazele i svakakve ptice što u kljunu nose hranu svojim golišavim ptićima...

Tako taj otok bijaše oku privlačan, te se Portugalci nisu ni časak skanjivali da iziđu na njegove obale. A kako oni na obalu, odmah za njima nereide, da ih krune zlatom i cvijećem.

Njihova kraljica, što se zvala Tetida, uze za ruku Vasca da Gamu te ga odvede na vrh nekog brda gdje se uzdizahu dvori od zlata i prozirca što sjaju na suncu.

Gledaju ondje igre i plesove, slušaju romon skladne glazbe, zabavama nikad kraja.

Velika se gozba pripremala da se Portugalci okrijepe: duga plovidba i mnogi napori bijahu ih dobrano iscrpili...

***

Na dvorima Tetidinim bilo veliko slavlje i gozbovanje. Stolovi prepuni najbiranijih jela ispunjavahu prostranu dvoranu. Na kristalne stolce sjedaju Portugalci i nereide, sve dvoje i dvoje. Čelo stola dvije su stolice od zlata: ondje sjedaju Vasco da Gama i Tetida.

Od zlata su i pladnjevi na kojima se jela iznose. Uzeli su ih iz bogate riznice što je pod morem skrivena, a što joj je već mnoge i mnoge godine čuvarom kraljica onog otoka.

Dijamantni pehari presipaju se divnim mirisnim vinom što se veselo pjenu.

U jelu i pilu Portugalci zaboravljaju prošle nevolje i tegobe. Smijeh im zvoni i riječ im zanosno odzvanja.

Tiha, nježna glazba romoni, tako skladna i nježna da bi utješila i one što su osuđeni na paklenske muke!

Nato Tetida poče pjevati milozvučnim glasom dugu pjesmu u slavu portugalskog naroda. Nije uznosila prošla djela, nego je nadasve iskazivala svoju tvrdnu vjeru u budućnost Portugalaca, najavljujući junačke pothvate, bezbroj velikih djela što će ih oni još izvršiti.

Muk bijaše i tišina u svoj palači, utihnu kanda i vjetar, prestade romon na izvorima, umuknuše životinje... Sve se kanda spremilo da sluša pohvalu Portugalcima.

Tetida je ponajprije veličala nove armade koje će — putem što ga je na moru prokrčio Vasco da Gama — ploviti po istočnim morima, polazeći s Teja, odakle je isplovala i flota što je eto na otoku usidrena.

Veličala je kralja od Kochina, koji će kasnije, da ne bi iznevjerio sporazum o miru i prijateljstvu s Portugalcima, podnositi strašni rat i bijes *samorina* iz Kalikuta.^[38]

Prorekla je neprispodobivu smionost što će je pokazati veliki Duarte Pacheco — smionost tako izvanrednu da će i sam brod, na kojem će se ukrati u Belemu, odmah osjetiti teret njegove slave te će dublje u more utonuti...^[39]

On će braniti kralja od Kochina. Sa malo svojih vojnika pobijedit će mnoge ratnike iz Kalikuta, i sav će se Istok zapanjiti nad tolikim junaštvom.

No, *Samorin* će još više boraca sakupiti, opremiti čitavu vojsku, sastavljenu od ljudi iz svih gradova i pokrajina. Ali će sedam puta Duarte Pacheco razbiti neprijatelja.

U jednoj od tih bitaka neprijateljske će se čete razdijeliti u dvoje, da Portugalcima postave zamku, ali će ih Pacheco raspršiti, i sve će sa zemljom sravniti što se pred njim nađe.

U drugoj, u kojoj će biti i sâm *samorin*, da svojom nazočnošću potiče vojnike, zrno će pogoditi jednoga od kraljevih slugu, i kraljevska će se nosiljka krvlju obojiti.^[40] Razbježat će se Indijci, kao da se nikad više neće sakupiti...

Ipak neće od borbe odustati, premda im je to šesti pokušaj protiv Duarte Pacheca. Posegnut će za svim nečasnim sredstvima, pa će čak i vodu otrovati!

Samorin će se zakleti na borbu protiv nepobjedivih Luzitanaca, sve dok ih najposlije ne pobijedi!

No ništa mu neće pomoći ta nadutost...

Ni sprave, kojima će bacati teška zrna na Pachecove karavele, ni čamci, što će poći da zapale njegove brodove, neće ustrašiti junaka i njegovih hrabrih drugova.

Jaka brana, postavljena oko brodova, priječit će neprijatelju da im priđe. Pacheco će uvijek odnositi pobjedu, sa svojih sto i nekoliko vojnika — pobjeđivat će uzastopce, u tako čuvenim pobjedama, da će ove više priličiti snu negoli javi!

Nikakav junak, ni od drevnih ni od novih, nije pokazao niti će pokazati takve hrabrosti i takve vještine u ratovanju, kao što će ih pokazati veliki Duarte Pacheco...

Tako je pjevala Tetida, a kad je u svojoj pjesmi dotle došla, spusti glas i plačući nastavi:

— Kraljevska volja ponekad naređuje više negoli pravda i istina... Slaba će nagrada stići Pacheca za velika djela, što će ih izvršiti za čast i slavu svoje zemlje i svoga naroda, jer ga portugalski kralj neće nagraditi kako bi trebalo.

Ali što mari! Uvijek će ostati slavno ime Pachecovo! A kralja, barem u tome slučaju, svi će osuđivati kao jadna i nepravedna.

Pjevat ću sada — proslijedi Tetida jačim glasom — o prvome potkralju u Indiji, o Dom Franciscu de Almeidi, koga će pratiti sin mu Lourenço.

Obojica će se valjano boriti protiv Maura, u Quíloi i Mombaçi. A mladi će Lourenço de Almeida učiniti čuda od hrabrosti.

U Indiji će uništiti *samorinovu* armadu i četiri stotine Maura — tolika će biti posada na brodovima! Takav će junak biti mladi vitez kod Chaula da će se izložiti neprijateljskim udarcima i zrnima te će poginuti na svome brodu boreći se do posljednjeg daha i ostavljajući oca tužna i zalosna.

U kakav će jad i očaj zapasti otac, koji voli sina dubokom ljubavi. Predat će upravu Indije drugome potkralju, jer ne želi da bude ondje potkraljem prije nego što sina osveti.

Očiju punih suza, a srca što izgara srdžbom, uništiti će sve brodove indijske i maurske, a kad se iskra, ući će u grad Dalul, osvojiti ga i njime zavladata. Kasnije, u zaljevu Diu — što će se proslaviti opsadama i bitkama koje će se ondje biti — natjerat će u bijeg velike flote kralja kalikutskog, emira egipatskog (koji će onamo doći da pomogne Maure) i emira Huseina.

Portugalci će u svome bijesu jurnuti poput munje i sve tri flote uništiti i raspršiti. Bit će to velika pobjeda što će je tu izvojevati Dom Francisco de Almeida.

Ali jao! Kad se bude vraćao u domovinu, toga će junaka — komu neće nikada moći smrt zadati ni Indijci, ni Mauri, ni Egipćani — mučke ubiti, i njega i njegove drugove, Kafri kod Olujnog rta! I samo će slava ostati od toga velikog vojskovođe!

Sada — nastavi Tetida — vidim silnu svjetlost na moru pred Melindom! To su gradovi što se neće pokoriti Portugalcima, pa će ih Tristão da Cunha^[41] zapaliti.

Dalje zatim vidim svjetlost, u njoj se stapaju odsjaji bitke i požara kojim će Afonso de Albuquerque^[42] zahvatiti neprijateljsku flotu; u toj su svjetlosti još odsjaji s mačeva Portugalaca koji će upokoriti Ormuz.

Neustrašiv osvajač Afonso de Albuquerque! Vidim već vijence slave što će mu ovjenčati čelo, kad zauzme lijepi otok Gou. Morat će ga jednom ostaviti, ali će ga opet osvojiti, i otok će zauvijek ostati portugalski.

Kolika li će hrabrost za to biti potrebna. Maurske i indijske čete bit će tako guste da će samo vrhovi mačeva moći među njima prolaz otvoriti.

Vojnici će biti poput lavova i bijesnih bikova, i u svome će naletu sve uništavati.

Kao ni Goa, tako ni Malaka neće odoljeti sili luzitanskog oružja, te će se narodi tih drugih gradova pokoriti Portugalcima. Tako će Afonso de Albuquerque znati Portugalu pribaviti nova područja i neprolaznu slavu...

Sveudilj pjevajući Tetida pretkaza još mnoge pobjede hrabrih boraca, a onda reče:

— Doći će u Indiju i Lopo Soares de Albergaria, kao potkralj, pa će i opet razbiti flotu što će je Mauri poslati protiv Portugalaca.

Zauzet će Cejlon, drevnu Trapobanu, otok koji daje obilje divnih proizvoda, a poglavito mirisni cimet.

U prijestolnici tog otoka, Colombu, zavijorit će se na najvišoj kuli luzitanska zastava.

Poslije Albergarije, vidjet ćemo gdje Indijom upravlja Diogo Lopes de Sequeira^[43] i odade s bogatom armadom plovi na Crveno more, otkrivajući daleke otoke i pronoseći slavu svojih junačkih drugova.

Dom Duarte de Meneses bit će peti potkralj, a istaknut će se ponovnim zauzimanjem Ormuza...

Onda će, o Vasco da Gama, koji ćeš se dotad zvati Admiral Indijskog Oceana, na te doći red da upravljaš zemljom koju si otkrio. Malo ćeš ondje biti, jer ćeš ubrzo zatim umrijeti,^[44] ali besmrtno u svojoj slavi, po svojim junačkim djelima i svojoj veličini.

Naslijedit će te Dom Henrique de Maneses, čovjek mlad ali razborit, koji će mudro upravljati, te će ostaviti vječan spomen na svoja djela i vrline...

Redat će se drugi, dostojni lovora i slave — Mascarenhas, Sampaio, Nuna da Cunha, Noronha, smioni ratnici i valjani upravljači, među njima i jedan tvoj sin, o Gama, koji će ići do Sueza na Crvenome moru, i proslaviti se svojom hrabrošću.^[45]

Jedan će biti Martim Afonso de Sousa^[46] slavan sa svojih junačkih djela izvršenih na brazilskoj obali; pomoći će indijcima da iz zemlje istjeraju svoje stare neprijatelje, Mongole, a valjat će mu se još boriti protiv vojnika kalikutskoga kralja.

Vidim sada — uzviknu Tetida — bitku koju će jedan od najvećih Portugalaca svih vremena, Dom João de Castro^[47], biti za opsade grada Diu, a kojom će prilikom taj junak pokazati čuda od hrabrosti.

Taj će grad braniti Dom João Mascarenhas sa svega šest stotina ljudi protiv tisuća i tisuća Turaka, što će se u svojoj podivljalosti kleti kako će svoje zasukane brkove omastiti luzitanskom krvi.

Ali će junački otpor Portugalaca potrajati sve dok ne stigne Dom João de Castro sa svojim ratnicima.

Dvojicu sinova žrtvuje otac, bez oklijevanja, u svojoj ljubavi prema domovini. Sin će mu Fernando odmah poginuti među opsadenima, dok će Alvaro svladati oluje i pogibelji na moru i donijeti pomoć opkoljenome gradu.

Poslije će stići i sam Dom João de Castro, također morem, i tako će razbiti Turke da će ostatak njihov pobjeći glavom bez obzira.

Mnoga će još slavna djela izvršiti taj veliki vojskovođa. Kralj od Kambaje, koji će imati petnaest tisuća ratnika, odustat će od borbe protiv Portugalaca — toliki će biti njegov strah od njih. Knez Hídal - han, strašan, divljačan čovjek, pokušat će boriti se protiv Castrovih vojnika, ali će ubrzo biti izgubljen i pobijeđen premda će imati četiri puta više ratnika negoli Luzitanci.

Ti drugi hrabri ljudi koji će te naslijediti u Indiji, svi odreda dostojni slave i divljenja, doplovit će jednog dana, sa svojim pobjedničkim zastavama, na ovaj otok, otok počinka i radosti, koji je junacima pravedna nagrada za pretrpljene muke i stradanja...

*

Tako je pjevala nimfa, a sve druge zanosno odobriše i kliknuše:
»Ma kako nestalna bila sreća, nikad ti neće, slavni narode,
nedostajati časti, junaštva i slave!

U odobravanju i klicanju završi se gozba. Bijahu Portugalci okrijepljeni poslije tolikih dana što su ih na moru proveli, često gladni, a uvijek bez jela što bi bilo nalik na jestvine ponuđene im na Otoku ljubavi.

Tetida nato reče Vascu da Gami da će mu pokazati svijet, sav prikazan na kugli, sa svim kontinentima, morima, narodima i različitim sferama, kako bi bolje znao gdje je sve bio, kuda će proći i kamo stići.

Kroz gustu šumu odvede ga na vrh nekog brda. Ondje je, obješen u zraku, bio velik proziran globus na kojem bijaše naslikano Nebo, Sunce i Zvijezde, Planeti i, usred svega, Zemlja.

A onda će Tetida Vascu da Gami:

»Eto tu je prikazano sve što postoji i što je Svevišnji stvorio«, te pokaza admiralu gdje su blistava sazvežđa i zvijezde: Velika i Mala Kola, Andromeda i Perzej, strašna Zmija i lijepa Kasiopeja što sja na sjeveru, drhtava svjetlost Oriona, Labud što se nalazi na Mliječnoj Stazi, Arga i Lira, Saturn i Jupiter, Mars i Venera, zvijezda zaštitnica Luzitanaca, Merkur i Diana.

Činilo se da se te zvijezde, što redom nose imena bogova iz priče, okreću oko Zemlje, sad brže, sad sporije, čas dugom putanjom, čas opet kraćom...

Zemlja bijaše nepomična, kako se to nekoć mislilo. Vidjela se mora kako razdvajaju kontinente, na kojima su različite zemlje. Ponajprije Europa, jača i kulturnija negoli ostali dijelovi svijeta. Zatim Afrika, primitivna, puna divljaka, s Olujnim rtom što je jedva pustio Portugalce da prođu — golema, gotovo beskrajna zemlja.

I Tetida, uvijek željna da govori o Portugalcima, reče Vascu da Gami, pokazujući neko mjesto na kugli:

— Tu je eto golemo carstvo Benomotapa, puno barbara, zemlja u kojoj će Gonçalo de Silveira umrijeti mučeničkom smrću. Tu se nalazi blistavo zlato, za kojim toliki ljudi žude. Tu je duboko jezero iz kojeg istječe rijeka Kuama ili Zambezi.^[48]

Na crnačkim kućama nema vrata, jer su crnci poštenu među sobom, u njih nema lopova. Ali su strašni kao neprijatelji. Jednog će

ih dana pobijediti Portugalci, koji će, jedva njih trideset i pet na broju, u bijeg natjerati mnoštvo tih divljaka.

Gore navije, gledaj, vide se počeci Nila, rijeke što je puna krokodila, rijeke što protječe kroz područja Abesinije. Kralj i vojnici te zemlje ne žive u palačama ni među zidovima koji bi ih štitili, nego na otvorenu: svaki je ondje čovjek branitelj zemlje i naroda.

U Abesiniji će tvoj sin, Cristóvão da Gama, priskačući u pomoć onoj zemlji, dvaput pobijediti Turke, ali će ga oni kasnije zarobiti i glavu mu odrubiti.^[49]

Evo dalje, na morskoj obali gdje te lijepo dočeka kralj od Melinde, utječe rijeka Raptó; tu je i naselje Quilimance.^[50]

Ovdje je rt Guardafui ili Aromata, gdje se počinje Crveno more, što je ime dobilo po boji pijeska na svome dnu.^[51] Na obalama toga mora nalaze se lijepi gradovi, najvredniji u svoj Africi. Tu je Suez, gdje se sklanja moćna egipatska flota. Gledaj gdje je Mojsije razdvojio more kad je tu započeo svoj put u Aziju... Evo brda Sinaja, gdje je grob svete Katarine, što je umrla mučeničkom smrću.

Eto neplodnog Adena i gorja Arzira, gdje nema biljke ni travke i gdje kiše teku a da im vodu ne zadržava ni drvo ni korijen.

Tu su tri Arabije — Stjenovita, Pusta i Sretna^[52] — golema područja, gdje su stanovnici tamne kože i odakle dolaze ratni konji, laki i vatreni.

Tamo ti je tjesnac Ormuz, u Perziji, a dalje kraljevina Ormuz, Perzijski zaljev, otok Bahren, opkoljen morem u kojem se love biserne školjke, s biserom rumenkastim poput zore. U Perzijski zaljev utječe Šat - el - Arab, rijeka koju sastavljaju Eufkrat i Tigris.

U plemenitoj zemlji Perziji ljudi su vitezovi; ratnici se ondje ne služe topovima, nego se izazivaju i bore prsa o prsa. Tu će portugalski plemić Dom Filipe de Meneses pokazati svoju nečuvenu hrabrost. Pol tuceta Luzitanaca pod njegovim zapovjedništvom još će jednom pobijediti bezbroj neprijatelja.

Isto će to učiniti drugi junak iz tvoje zemlje, Dom Pedro de Sousa, čije će ime poštivati i u najudaljenijim krajevima Perzije.

Ostavimo sada tjesnac Ormuz i susjedni rt Džask,^[53] ostavimo Karmaniju, gdje se nikad ne javlja bilje ni cvijeće (tako je ondje suho i neplodno tlo) i gdje ni potočić ne teče...

Pogledajmo lijepi Ind i široki Ganges, što izviri svaki na svojoj visini, i dalje ljupki zaljev Jaquete, plodno tlo Ulcinde i bogatu

Kambaju...^[54] I tisuću još drugih gradova, kojih ne pominjem, a koji će jednog dana biti vaši.

Prijeđi sada indijsku obalu do rta Komorina, što je nasuprot Cejlonu... Dobro pazi! Tu će Luzitanci bilježiti svoje pobjede, osvajati bogatstva i krajeve, kojima će dugo upravljati.

Goleme su pokrajine što ih vidiš između jedne i druge rijeke. Tu je jedna kraljevina muslimanska, druga indijska. I u jednoj i u drugoj naći ćeš uspomena na svoj narod i svoju vjeru.

U Meliapuru,^[55] u pokrajini Narsingi, nalaze se zemaljski ostaci svetog Tome, što je iz daleka došao širiti kršćanstvo među urođenicima, koji su se klanjali drevnim idolima. I neobičan mu se slučaj dogodio...

Propovijedao je ondje, ozdravljao bolesne i uskrsivao mrtve, kad jednog dana more dotjera golemo stablo na obalu. Kralj one zemlje, što je zasnovao gradnju palače i kuće, naumi to stablo upotrijebiti za grede, pa naredi da ga ljudi s pomoću naprava i slonova dovuku na kraj. No drvo bijaše teško, ne mogoše ga pomaknuti.

Sveti Tomo pomisli kako bi mu drvo dobro došlo da crkvu sagradi. Užetom, što mu je oko pasa, vezuje stablo i bez muke ga vuče za sobom. Čudo vjere, što je — kako je učio Krist — kadra sve postići, bilo krupno ili sitno.

Zapanjili se Indijci kad su to vidjeli. Njihovi se brahmani bojahu da će izgubiti ugled i vlast nad narodom. Zavidni, smišljahu put i način kako će ubiti svetoga Tomu. I jedan se između njih ovome domisli: da ubije vlastitog sina i da onda kaže kako ga je ubio prepobožni apostol!

Iznose kriva svjedočanstva i svetog Tomu osuđuju na smrt. A i Tomo, pun vjere u Svevišnjega, koga zaziva i moli mu se, zahtijeva da se pred tužitelje i pred kralja donese mrtvo tijelo ubijenog dječaka. Kad ga donesu, apostol zapovijeda dječaku da uskrsne, te ovaj otkriva tko ga je ubio.

Uskrsava mrtvi, na divljenje i strah svima koji ondje bijahu. Kralj se odmah pokrštava, a za njegovim se primjerom povodi mnoštvo svijeta. Slave Tomu i skute mu cjelivaju. A u brahmanâ nezadovoljsvo raste. Odlučuju da ga svakako ubiju.

Propovijeda Tomo u narodu, a brahmani prikazuju kao da je nastalo komešanje u gomili: viču, jure tamo - amo, kao da ih je strah

obuzeo. I u sakupljeno mnoštvo počinje strah ulaziti. Brahmani gundaju kako je komešanje skrivio — svetac!

Zaplašena gomila vjeruje, bijes je spopada. Grabi kamenje sa ceste da kamenuje Tomu. Stijene su tolike i tako teške da se on više i ne opire udarcima; iznemogao pada na tlo. Pritrčava neki Indijac te ga kopljem probada. Umire apostol uzdižući oči k nebu.

Dobri je narod onoga kraja dugo plakao za svetim Tomom. Tužila je za njim rijeka Ind i Ganges, i sva zemlja kojom je prolazio. Oplakivahu ga duše koje je obratio na kršćanstvo...

*

Poslije toga tužnog spomena Tetida poče Vascu da Gami pokazivati zemlje koje će biti portugalske. I govoraše:

S Meliapurom počinje se Bengalski zaljev. Duž obale prostire se kraljevina Narsinga, bogata i moćna. Na nju se nastavlja kraljevina Orissa, gdje tkaju divne tkanine. U dubini zaljeva ušće je svete rijeke Gangesa. Svetom se naziva ta rijeka zato što Indijci vjeruju da se čovjek može očistiti od svojih grijeha ako se u njoj okupa...

Dalje ti je Chittagong, jedan između najvrednijih gradova u Bengaliji, bogatoj pokrajini. Od toga se mjesta obala opet spušta prema jugu...

Nižu se gradovi i kraljevine, Arakan, Pegu,^[56] golemi Sijam, kamo s robom stižu brodovi iz Kitajskog mora. Vele da je sila valova tu zemlju odvojila od plemenitog otoka Sumatre; to nekoć bijaše Chersonesus ili Zlatni poluotok. I zaista je zemlja puna zlata. Mišljahu stoga da je to Ofir, zemlja na Istoku, kamo je drevni kralj Salamun slao brodove u potragu za dragocjenom kovinom...^[57]

Na samom je vršku poluotoka luka Singapur; ondje je morski tjesnac kuda brodovi plove na Istok i okreću put sjevera. Tu su ti Pahang i Patani,^[58] izduženi Sijam, pa rijeka Menam, što istječe iz velikog jezera Kiang-mai...^[59]

Eto drugih krajeva što ih još ne znaju ni Portugalci ni ostali svijet. U nekim žive divljaci što jedu ljudsko meso i kožu tetoviraju usijanim željezom.

U Kambodži, gdje se u more izljuje rijeka Mekong, jednog će dana doživjeti brodolom Luís de Camões... Spjev mu *Os Lusíadas*, kojega nikad ne ostavlja, nose burni valovi uz pješčanu obalu, kojom oluja bijesni. Camões skače u more, spašava dragocjeni

rukopis i, plivajući samo jednom rukom, ulazi u mirnu rijeku.^[60]
Umoran je, gotovo iscrpljen. Ali mu je u ruci draga poema, u kojoj
opijeva i slavi svoj narod i domovinu...

Do Kitaja i Japana možeš ići obalom. Na istoku ti je mnoštvo
otoka što su razasuti po pučini: na jednom ti raste drvo karanfilčić, a
na drugome vulkan izbacuje u zrak ognjene oblake, ili pak onuda
lete rajске ptice i kao sunce sjaju u visini, a nikad ne slijeću na
zemlju doli mrtve...^[61]

Evo otokâ koje zovu Banda,^[62] a na kojima raste muškato orah
i žive tisuće krasnih ptica što se tim orahom hrane. Tu je Borneo,
koji obiluje kamforom što poput bistrih suza teče iz drveta
kamforovca.

Tu je otok Timor, bogat sandalovim drvetom, kojega miris
zdravlju koristi. Mnogi su i mnogi ondje otoci što daju tamjan, svilu
i zlato, sva bogatstva i miomirise, a na jednome ima izvor iz kojega
ulje teče...

Na drugoj je strani Cejlon, s visokom planinom koju
domorodci smatraju svetom.^[63] Dalje su ti Maledivi, Sokotra,
Madagaskar... Sve to sada Portugalci otkrivaju svijetu, otvarajući
vrata mora kojim ste tako hrabro plovili... Pokazujete svijetu Istok,
na koji ste doprli.

Ali će i na Zapadu Portugalci izvršiti nova i velika djela.
Fernão de Magalhães^[64], u službi Španjolske ali Luzitanac, oplovit
će svijet, izvršiti djelo na koje se prije nije nitko usudio. I na
golemome kontinentu američkom, što se proteže od Sjevernog do
Južnog pola, osvojiti će za Španjolsku različite krajeve.

No prva flota koja će stići u Ameriku bit će flota Pedra
Alvaresa Cabrala^[65], otkrivača Brazila, zemlje što je ime dobila po
čuvenome drvetu koje se ondje nalazi, a kojemu je boja crvena
poput žerave.^[66]

Uz obalu Brazila ploviti će Magalhães do najjužnijeg dijela
Amerike — Magalhães, Portugalac po hrabrosti, ali ne po vjernosti
domovini.^[67]

Pronaći će morski tjesnac što će se po njemu prozvati, a što
spaja Atlantik s Pacifikom, u području gdje hladan vjetar s krajnjeg
juga prijeći tuđu radoznalost...

Dovde vam je, Portugalci, dopušteno da znate buduća djela
vašeg naroda i zemlje što će ih vaši pomorci otkriti i osvojiti, i tako
steći neprolaznu slavu i poštovanje budućih pokoljenja.

Vaši će junaci i pomorci uvijek besmrtnost zadobivati časno i pošteno, svojom hrabrošću i smionošću, i veličinom svojih namjera.

Nastavljajući započeto djelo, oni će otkrivati, istraživati i osvajati svijet i more sa kojega se nitko neće usuditi da tajne skida, te će stići do najudaljenijih područja...

I neka im je stoga čast i slava u svim zemljama i u svih ljudi, jer su upoznali jedan dio svijeta s drugim i približili jedne narode drugima!

***

Eto tako je govorila Tetida Vascu da Gami, koji je sa svojim pomorcima htio još neko vrijeme ostati na divnome otoku. No kako je zapuhnuo povoljan vjetar, i sama ih Tetida svjetova da se odmah ukrcaju, kako bi bez ikakvih daljih neprilika stigli u svoju domovinu.

Opskrbivši se vodom i svježom hranom, otploviše noseći u srcu vječan spomen na onaj boravak i na ljubazne i gostoljubive nimfe koje su ih lijepo dočekale, pružile im okrepe i navijestile im neprolaznu slavu zbog nenadmašnih njihovih djela.

Nakon nekoliko tjedana stigoše pomorci u Portugal. Mirno je tekla rijeka Tejo. Brodovi, kojih nitko nije očekivao, iznenada uploviše u luku, a to izazva neopisivo oduševljenje u mnoštvu što se ubrzo sabralo na obali.

Kralj i dvor dođoše pozdraviti Vasca da Gamu i njegove drugove. Ne bijaše kraja zagrljajima, uzvicima od sreće i suzama radosnicama. Veselje je sva srca proželo. Svačije se oko caklilo od zadovoljstva.

Nitko nije krio koliko se divi smjelosti i upornosti pomoraca koji su plovili u takvu daljinu, vidjeli tolika čuda, prošli kroz tolike pogibli — a sad su eto na rodnome tlu, udišu zrak svoje zemlje što se uveličala nečuvenim naporom tih dičnih Luzitanaca.

Portugal je zavladao golemim posjedima i neizmjernim oceanima, po hrabrosti, upornosti i rodoljublju svojih sinova.

Slava portugalskom narodu i pjesniku, koji je — mišicom što je za oružje stvorena i mišlju što je Muzama predana — znao živjeti, raditi i boriti se za domovinu, i u besmrtnim stihovima slaviti njezinu volju i napore, djela i pobjede!

Životopis *Lúisa de Camõesa* (1524-1580)

Luis de Camões, tvorac spjeva *Os Lusíadas*, bijaše velik pjesnik, i malo ih je koji mu mogu uz bok stati. Najveći je to Portugalac.

Nije samo velik pjesnik nego i velik rodoljub i hrabar vojnik. Neizmjerno bijaše odan svojoj domovini: pjevao je o njoj i slavio ju u svojim pjesničkim djelima, poglavito u spjevu *Os Lusíadas*, dotjerujući jezik s nevjerojatnom ljubavi, i hrabro se za nju borio protiv Maura, u Africi i Aziji.

U Africi je nekoliko puta branio Ceutu od neprijateljskih napada, te je u tim borbama izgubio jedno oko. U Aziji bijaše u različitim ekspedicijama što su išle na Crveno more da tjeraju gusarske brodove koji su priječili portugalsku plovidbu.

Domovina mu je bila iznad svega, te za cijeloga svog života i nije radio drugo doli veličao vrline svoga naroda i njegovih junaka ili se pak borio da je učini dostojnom općeg divljenja.

Zato mu je portugalski narod u Lisabonu podigao spomenik, na trgu što nosi njegovo ime. I svake godine, na dan 10. lipnja, na dan pjesnikove smrti, njegovo se ime, djelo i život proslavlja u svim školama, i sjećaju ga se svi pravi rodoljubi.

*

Luis de Camões rodio se u Lisabonu godine 1524. Ondje je proveo djetinjstvo. Još je mlad otišao na nauke u Coimbru. U ono već doba tamošnje sveučilište bijaše čuveno. Camões je najviše volio proučavati portugalsku povijest. Kako je bio siromašan, prihvatiti zaštitu svoga strica Dom Benta, svećenika i učenjaka koji ga je vodio u naukama. No jednoga dana Camões ostavi nauke i ode iz Coimbre kad je upravo imao završiti studij. Došao je u Lisabon. Zašto? Još se ne zna. Zacijelo, da se upozna s prijestolnicom svoje zemlje i da ondje bolje shvati život i težnje Portugala...

Vladao je u to vrijeme Dom João III. Luís de Camões bijaše plemić, te je mogao ići na Dvor. Išao je na svečanosti i na primanja u kraljevsku palaču. Na tim je priredbama vidio neku lijepu djevojku, zagledao se u nju i naumio njome se oženiti. Pisao je

mnoge stihove posvećene toj djevojci iz plemićke obitelji. No nikad nije iznio njezina pravog imena, nego ju je u pjesmama nazivao izmišljenim imenom *Natercia*. Najgore bijaše to što pjesnik nije imao imutka, a djevojka plivala u bogatstvu. U ono se doba nisu sklapali brakovi između siromašnih i bogatih. Kralj, ljut, ne hoteci da se brak ostvari, progna pjesnika u Ribatejo. Ondje mladi Camões življaše kao izgnanik; podnosio je posljedice strogih dvorskih običaja.

Nije mu se izgnanstvo sviđalo. Dosađivao se što nije mogao raditi ni izdržavati se u onoj provinciji. Zamoli stoga neka mu dopuste da se uvojači i da ode preko mora braniti domovinu. Poslaše ga u Ceutu. Biva ranjen, kako je već rečeno, te ostaje bez jednog oka. Nakon dvije godine ratovanja vrati se u Lisabon i odluči tu ostati.

Camões bijaše neustrašiv i nesavitljiv čovjek; svaka ga je nepravda jadila, i zbog nje je bjesnio. Jedne noći, na ulici punoj svijeta, zbog neke uvrede što mu ju je, kako mišljaše, nanio neki službenik sa Dvora, poteže mač (svi su plemići u ono doba nosili mač o pasu) i rani protivnika. Strpaše ga u zatvor, a pustiše ga istom nakon godine dana, te ga poslaše u Indiju.

Na tome je putovanju pjesnik vidio krajeve i mora kojima je prošao Vasco da Gama i koje će opisati u svojim *Lusitadima*. Plovio je Atlantikom na jug, oplovio Rt Dobre Nade i stigao u Gou. Promatrajući krajeve što su ih Portugalci otkrili i vidjeli prije ikoga drugog, naučio je razumijevati i cijeniti goleme napore hrabrog i ustrajnog naroda koji bijaše kadar svladati sve pogibli i strahote za tako teške i opasne plovidbe.

U Indiji je živio nemirnim i nesigurnim životom, premda je bio državni službenik. Kako je uvijek govorio istinu mogućnicima, ovi su mu se svetili, pa je i zatvora dopao. No iz dana u dan, iz časa u čas sastavljao je svoje *Lusitade*. Svjestan — a svijesti je u njega bilo — svjestan da će u tome spjevu opjevati veličinu i slavu portugalskog naroda kako se nikad nije opjevala, tješio se u svojim nedaćama.

Neprijatelji ga progone sad više, sad manje, ali nikad ne prestaju, i tako Camõesa šalju u Macao, u Kitaj, gdje se osnovalo portugalsko naselje. U Macau, odmah kraj mora, bijaše neka spilja. Onamo odlazi Camões da piše svoj spjev i da misli na svoj dragi i daleki Portugal.

Pribavlja sebi prijatelja, slugu: to je Jau Antonio, koji ga do smrti neće ostaviti. U onoj spilji, gledajući more, složio je pjesnik najveći dio *Lusíada* i mnoge kraće pjesme, kao sonete, ode i kancone. Sjedio je na kamen u spilji, stavljao papir na koljena i, okrenut prema istoku, stranu za stranom punio strofama u kojima priča i pjeva o junačkim djelima Vasca da Game i cijeloga portugalskog naroda. Tako je raznio jad ili nastojao zaboraviti žalost za dalekom domovinom.

Vjerni Jau sjedao je do njega i mirno, s poštovanjem, pratio rad svoga gospodara. Camões bijaše uvijek pažljiv prema njemu, a poslije ga je sa sobom doveo u Portugal. U onim je časovima volio uza se osjećati prisutnost čeljadeta vjerna i odana; a to mu bila utjeha u tuzi i u nevoljama. I tako, premda je pjesnik neprestano čeznuo za Portugalom, ne može se reći da mu je boravak u Macau bio osobito neugodan. Barem se mogao slobodno posvećivati sastavljanju svoga spjeva što ga je tolike godine u srcu nosio!

No ni ondje ga nisu na miru pustili. Njegovi ga neprijatelji iz Indije nisu štedjeli, te su ga lažno optužili za krađu. Da se obrani od te optužbe, vraća se u Gou. Na putu doživljava brodolom. Brod kojim je plovio bijaše potopljen na ušću rijeke Mekonga, na obali Kambodže. Propada imovina, roba, životi. I Camões sve gubi.

Izgubio bi se i rukopis *Lusíada*, što ga je uvijek nosio sa sobom — da pjesnik, videći gdje mu ga valovi nose, nije skočio u vodu, da ga spasi. Uspio je rukom uhvatiti već skroz promočeni rukopis, otrgnuti ga iz valova uzburkanog mora. Izložio se pogibli da se utopi, uhvatio se za visoku stijenu i čekao da ga čamac spasi. U *Lusíadima* pjesnik o tome govori.^[68]

Pet je godina prohujalo kako je iz Lisabona otišao. Čeznja za domovinom bijaše veća nego ikad. No, u Goi, čekao ga zatvor. Njegovi protivnici, koji bijahu moćni, uspjeli su vlast uvjeriti da je pjesnik, taj junak, taj veliki Portugalac — naposljetku lopov!

Mnogo bi vremena pročamio u zatvoru da dvojica njegovih prijatelja nisu tada došla u Gou. Valja da im se s poštovanjem sjećamo imena; to su Alvaro da Silveria i Dom Constantino de Bragança. Kako je ovaj potonji došao preuzeti dužnost potkralja, odmah je mogao narediti da se oslobodi nepravедno zatvoreni pjesnik.

Još je nekoliko godina Camões ostao u Goi. Sudjelovao je u nekoliko pogibeljnih ekspedicija protiv Turaka i Maura. Svima je

pokazao kako ne samo zna pisati stihove kao nitko drugi nego da zna i boriti se, kao malo tko, protiv neprijatelja Portugala. Kao što je sam rekao u *Lusíadima*, imao je »u jednoj ruci uvijek mač, a u drugoj pero« (*numa mão sempre a espada e noutra apena*)^[69] i »mišiću za oružje stvorenu, a misao Muzama predanu« (*braço às armas feito e a mente às Musas dada*).^[70] Takav mu bijaše sav život, te je kao izgnanik u Indiji dokazao i potvrdio i svoj književni duh i svoju golemu ratničku hrabrost.

Godine 1567. uspijeva sastaviti nešto novca što mu ga zaimaju prijatelji — na bogatom Istoku pjesnik nije znao drugo doli osiromašiti jer je prezirao bogatstva i lagodnosti — sastavlja dakle nešto novca i odlazi najprije u Moçambique, gdje se, nakon dvije godine, ukrcava na brod kojim će doploviti u Portugal. Od Moçambiquea do Lisabona nije put platio. Ono malo novca što ga bijaše sastavio nije dostajalo za tako dug put koji je toliko priželjkivao...

Naposljetku, godine 1570., stiže u Lisabon. Kuga pustoši gradom, te se flota, s kojom stiže brod s pjesnikom, mora usidriti u Cascaisu, prije nego što će u luku; ondje valja čekati kraljevo dopuštenje da se roba i putnici mogu iskrcati.

Još jedna nevolja što je pjesnik podnosi ne tužeći se. Barem mu je pred očima njegova zemlja, uskoro će osjetiti ljubav rodne grude. Ali, kad se nakon nekoliko dana iskrcava, zatječe tužan grad — kuće i trgovine zatvorene, ulice puste...

Odmah je, unatoč svemu nastojao objaviti *Lusíade*. Tiskanje se dovršilo 1572. — i Camões je svoj spjev, što ga je posvetio kralju Sebastijanu (Sebastião), čitao na Dvoru. Kralj mu je odredio dohodak, koji, iako za ono doba primjeren, ne bijaše dovoljna nagrada za onakav velik duh i onakvo istaknuto rodoljublje. Pjesnik je i dalje siromašno živio.

Siromah je i umro, godine 1580. Kad bijaše na smrtnoj postelji — pripovijeda se — vjerni mu je Jau donio vijest o strahoti kod Alcácer-Kebira.^[71]

»Domovino, barem ćemo zajedno umrijeti« — uzviknuo je tada pjesnik, kako to veli Almeida Garrett u svojoj poemi *Camões*. Ne zna se jesu li te riječi autentične ili nisu, no istina je da se Camõesov život ugasio iste godine kad je umro Dom Sebastião i kad je Portugalu zaprijetila pogibao od Španjolske. Šezdeset će godina, doista, kraljevi te neprijateljske zemlje vladati Portugalom.^[72]

Kao ustuk i sredstvo protiv sramote i niskosti takva položaja, *Lusíadi* su odmah počeli kolati od ruke do ruke, te su ih čitali svi čestiti Portugalci. Dok Portugal nije postigao nezavisnost, ta knjiga bijaše prikladno štivo onima kojima je trebalo učvrstiti vjeru u Domovinu i u potlačeni narod. I danas — danas i uvijek — spjev Luísa de Camõesa pokazuje i strancima i Portugalcima veličinu Portugala i vječnost njegove sudbine.

J.de B.

Copyright

© Dubravko Deletis

Sva prava pridržana.

e-izdanje pripremio:
Dubravko Deletis

e-mail: barbajozo@josiptabakknjige.org
website: www.josiptabakknjige.org

15/11/2012

---

^[1] Camõesov spjev u originalu nosi naslov *Os Lusíadas* (čitaj: Už Luziedeš). Riječ dolazi od imena *Lusus*. Po mitološkoj predaji, što se za Renesanse proširila među književnicima, Bakhov sin ili drug Lusus bio bi onaj koji je napučio zapadni dio Iberskog poluotoka. *Os Lusíadas* znači dakle »potomci Lusovi«, Luzitanci, to jest Portugalci. Camõesov spjev mogli bismo nazvati i »portugalska epopeja«. (Camões čitaj Kemoiš, a João de Barros čitaj Žueu de Baruš.)

^[2] Na svoje istraživačko putovanje isplovio je Vasco da Gama (čitaj: Vašku de Game) iz lisabonske luke dana 8. srpnja 1497. U sastavu ekspedicije bijahu tri broda i jedan teretnjak. S portugalskim se admiralom put Indije otisnulo neko sto i sedamdeset ljudi. Pošto su oplovili Afriku, stigli su u Kalikut na Malabarskoj obali dana 20. svibnja 1498. Poslije mnogih nepravilnosti, za kojih je posada spala na svega pedeset i nekoliko momaka, vratili se Portugalci nakon nešto više od dvije godine i uploviše u ušće Taga 30. kolovoza 1499.

^[3] Priča kazuje kako je Bakhova postojbina Niza (Nysa); ondje su ga nimfe odgojile. Nizu stari smještahu kojekamo, pa tako i u Indiju.

^[4] Ormuz, grad i otok na ulazu u Perzijski zaljev; Diu, portugalski posjed na poluotoku Kathiawaru, u Prednjoj Indiji; Goa, portugalska kolonija na Malabarskoj obali; Kananur, Kalikut i Kočin — gradovi na Malabarskoj obali (zapadna obala Prednje Indije).

^[5] Bijaše to na Veliku subotu (15. travnja) 1498.

^[6] Riječ je o grofu Henriku Burgundskom, koji se oženio vanbračnom kćerju Alfonsa VI. Kastiljanskog. Žena mu je u miraz donijela grofoviju Portucale, kojoj lenksi gospodar bijaše Rajmund, grof od Galicije, a Galicija (sjeverozapadni dio Iberskog poluotoka) bijaše sastavni dio kastiljanske krune. Henrik je išao za tim da svoju grofoviju što više osamostali, te možemo uzeti da se samostalnost Portugala počinje s godinom 1097.

^[7] Povik, kojim nekoć pozdravljahu portugalske kraljeve. Riječi znače: »Zastavu, zastavu, za portugalskog kralja!

^[8] Arapski naziv znači: »Vladar vjernikâ«.

^[9] Dom (čitaj: don), od latinskoga *dominus* — plemenitaška titula pred imenom.

^[10] Šesti kralj portugalski Dom Denis (ili Dinis), zvani *Lavrador* (»Ratar«), bijaše učen i napredan čovjek; proveo je mnoge reforme. Bavio se i književnošću, te nam je ostala zbirka njegovih pjesama, nazvana *Cancioneiro de D. Dinis*. Osnovao sveučilište u Lisabonu, 1290, pa ga prenio u Coimbru, 1307.

^[11] Riječ je o polubratu kralja Fernanda. Smrću Fernanda (1383.) izumire u Portugalu »prava« burgundijska loza, te dolazi dinastija Aviz.

^[12] Boj kod Aljubarrote zbio se dana 14. kolovoza 1385. Alvaresova braća Pedro i Diogo bijahu pristali uza španjolskog kralja. Alvares je kasnije postao portugalski condestávei (glavni zapovjednik vojske).

^[13] Santa Maria de Belem, samostan i crkva »Gospe Betlehemske«, na ušću Teja, pokraj Lisabona; sagrađio ju *Dom Henrique o Navegador* (»Pomorac«), da se u njoj održavaju službe Božje za članove pomorskih ekspedicija.

^[14] Priča kazuje da je div Antej sagrađio Tanger na marokanskoj obali.

^[15] Portugalski se *drvo* kaže *madeira*.

^[16] São Thiago (španjolski: Santiago) znači: sveti Jakov, a taj je svetac patron i Španjolcima i Portugalcima, i njegovo su ime i pomoć zazivali u bitkama. (Prva ortografija bila bi: *Iago* ili *Yago*, a ne *Thiago*, kako se u Portugalaca uobičajilo.)

^[17] Zaire — ime što ga Portugalci davahu rijeci koju danas općenito nazivaju Kongo.

^[18] Vatra svetog Elma (jarbolac), električka atmosferska pojava; vidi se u obliku svjetlosnih oblaka na vrhovima jarbola i na krajevima križeva; na brodovima itd.; nastaje onda kad je atmosfera odveć nabijena elektricitetom.

^[19] Riječ je o vodenim stupovima što ih vjor na moru podiže.

^[20] Astrolab, u ono doba još nov instrument (izumljen u Portugalu 1480), bijaše preteča modernog sekstanta — sprave kojom se mjeri visina nebeskih tijela i tako određuje položaj broda na moru.

^[21] Vasco da Gama, kako pjeva portugalski pjesnik, prikazuje se div Adamastor, personifikacija Olujnog rta (danas Rt Dobre Nade), te hoće da ga zaplaši najavljujući mu strahote.

^[22] Misli se na golemi brončani kip Apolonov, što ga je kasnije oborio zemljotres; kip se nalazio na ulazu u Rodski zaljev, a bijaše jedno od »sedam svjetskih čuda«.

^[23] Prva flota što je poslije putovanja Vasca da Game plovila u Indiju, doživjela je brodolom kod Rta Dobre Nade, godine 1500: od trinaest brodova što bijahu pod zapovjedništvom Alvaresa Cabrala, potopila se četiri, s ljudima i sa svime što se na njima nalazilo.

^[24] Bartolomeu Dias stigao je na Rt Dobre Nade prije Vasca da Game, naime godine 1487, i ne znajući kamo je doplovio; ondje je postavio spomen — kamen nazvan São Felipe, a rtu je dao ime *Tormentoso* (Olujni ili Mučni rt); to je ime kasnije João II. promijenio u *Boa Esperança* (Rt Dobre Nade). Kad je Alvares Cabral sa svojim brodovima plovio u Indiju i kod onog rta doživio brodolom, životom je stradao Bartolomeu Dias.

^[25] Dom Francisco de Almeida, portugalski ratnik i potkralj Indije, na povratku u Portugal, godine 1510, glavom je platio u nekom kreševu s Kafrima blizu Rta Dobre Nade.

^[26] Portugalski ratnik Manuel de Sousa Sepúlveda doživio je godine 1552. brodolom kod Rta Dobre Nade, kad se sa svojom obitelji na brodu São João vraćao iz Indije, Pokušao je da stigne u Moçambique; mjesec je trajao taj put, koji ne bijaše drugo doli dugo i mučno umiranje.

^[27] Riječ je o otočiću Santa Cruz, do kojega je prvi dopro B. Dias.

^[28] Možda je to današnji Limpopo, što utječe u more na južnoj obali Moçambiquea.

^[29] To je danas Quelimane ili Kilimane, rukav rijeke Zambezi, na srednjoj obali Moçambiquea.

^[30] Portugalski pomorci bijahu oboljeli od skorbuta.

^[31] Valja razlikovati luku Moçambique od istoimene pokrajine (potonja Portugalska Istočna Afrika obuhvaćena tim imenom). Luke Mombaça (danas običnije: Mombasa) i Melinde (Malindi) nalaze se u današnjoj Keniji.

^[32] Lusonjane ili Luzitance, o kojima govori grčki geograf Strabon, pretvorili su, krivom etimologijom, u potomke Bakhova druga Lyse ili Lususa.

^[33] To je, dakako, samo legenda. Uliks (Ulixes), latinsko ime Odiseja, nema veze s imenom *Ulyssipo*, koje je feničkog porijekla.

^[34] Sertorije, pristaša Marijev, dugo se borio u Hispaniji protiv sile Suline, dok nije na prijevaru ubijen. O njemu pripovijedaju povjesničari kako je, da bi se lakše kao vođa

nametnuo tamošnjem pučanstvu, smislio te govorio da ga srna, koju je pripitomio, obavještava o volji bogova.

^[351] Taj njemački vitez, porijeklom iz Bonna, pomogao je Afonsu Henriquesu da iz Lisabona istjera Maure (1147.).

^[361] Posrijedi je Pedro Fernández de Castro, koji se španjolskom kralju žalio na porodicu grofova Lara, a kralj mu žalbu odbio. Španjolski se plemić nato pridružio Maurima pa se borio protiv Španjolaca i Portugalaca.

^[371] Pedro, drugi sin portugalskoga kralja Dom Joãa I, borio se protiv Turaka pod njemačkim carem Sigismundom.

^[381] Riječ je o Trimumpari, kralju od Kochina (ovo je grad na Malabarskoj obali); taj se kralj sprijateljio s Portugalcima za njihova drugog i trećeg dolaska u Indiju, pa se zbog toga zavadio s kraljem od Kalikuta.

^[391] Posrijedi je portugalski ratnik i kozmograf Duarte Pacheco, zvani *Luzitanski Ahil*; pokazao je izvanrednu hrabrost u obrani grada Kochina, što ga bijaše opsjelo 50.000 Indijaca, a branilo svega 77 Portugalaca i 1000 domorodaca. Kad se vratio u Portugal, kralj ga je Manuel *Sretni* najprije nagradio, ali ga je kasnije, povjerovavši u optužbe njegovih neprijatelja, vrgnuo u tamnicu.

^[401] Povjesničar Fernão Lopes de Castanheda (umro 1559) pripovijeda kako je hitac iz lubarde ubio trinaestoricu ljudi oko kralja, od kojih jedan bijaše tako blizu kraljevske nosiljke da je nosiljkom krv potekla.

^[411] Tristão da Cunha (1460. — 1540.), portugalski pomorac koji je na Južnom Atlantiku otkrio otoke što su po njem prozvani, istražio obalu Madagaskara, s Afonsom de Albuquerque zauzeo Sokotru, itd.

^[421] Afonso de Albuquerque (1453.-1515.), najslavniji portugalski ratnik iz XVI. stoljeća. Pod naslovom guvernera naslijedio je potkralja F. de Almeidu u upravi Indijom (1509). Obdaren većim sposobnostima i duhom što je otvoren najširim koncepcijama, zamislio je da ostvari velik portugalski imperij na Istoku. U tu je svrhu osvojio Ormuz (1507) i dva ključna položaja na Indijskom oceanu: Gou (1510) i Malaku (1511), ali nije uspio zauzeti treći, Aden.

^[431] Albergana i Sequeira vodili su beskorisne ekspedie na Crveno more. Prvi je uzalud pokušavao zauzeti luku Džidu, Aden i somalsku obalu; okrenuo se u indgu te uspio da na Cejlonu podigne utvrdu i da od vladara tog otoka ubire danak. Drugi ie promašio sa svojom ekspedicijom protiv Turaka, ali je uspio odrediti položaj Abesiniie, o kojoj se onda samo na

^[441] Poslije povratka s prvog istraživačkog puta, Vasco da Gama stekao je naslov Admirala Indijskog Oceana, s rentom od 30.000 *reisa*:vrativši se drugi put iz Indije postao je grof od Vidiguere; treći put došao je u Indiju kao potkralj, ali je umro pod konac iste godine (1524).

^[451] Estevão, drugi sin Vasca da Game, bijaše guverner Indije od 1540. do 1542. Vodio je ekspediciju na Crveno more i razbio flotu egipatskoga paše (1541), ali nije uspio u glavnom naumu: da s istoka zauzme Suez.

^[461] U namjeri da organizira i kolonizira svoj novi posjed Brazil, Portugal je godine 1531. onamo poslao admirala M.A. de Sousu sa 300 (po drugima: 400) ljudi. Sousa je ondje osnovao Sao Vicente (1532) i u unutrašnjosti Piratiningu. Godine 1533. vratio se u Portugal, a dogodine otišao na Indijski ocean, gdje je u Kambajskom zaljevu osvojio luku Daman (Damão). Poslije različitih uspjeha vratio se u Portugal, a onda opet otišao u Indiju u kao guverner.

^[471] Dom João de Castro (1500 — 1548) jedan je od najvećih likova u portugalskoj povijesti. Njegova uprava u Indiji bijaše uzor pravde i napretka. Pisao je o krajevima

kojima je putovao ili upravljao, iznoseći mnoštvo podataka o hidrografiji, meteorologiji itd. Potkraj života nije imao novaca ni za jedan ručak.

^[48] Kuama je rukav rijeke Zambezi. Onim o zlatu misli se na rudnike zlata u području Sofale. Gonçalo de Silveira bijaše portugalski misionar; ubili ga crnci (1561). Imperij Benomotapa, crnačka zemlja u gornjem toku rijeke Zambezi.

^[49] Četvrti sin Vasca da Game otišao je 1541. u pomoć Abesincima, na koje je udario šek od Zeile (u današnjoj Somaliji) sa svojim saveznicima Turcima.

^[50] Rijeka Raptus iz Ptolomejeve geografije današnja je rijeka Sabaki u Keniji.

^[51] Dom João de Castro veli da je Crveno more dobilo svoje ime po koraljima što mu se nalaze na dnu, a što boju puštaju.

^[52] Stara je geografija dijelila Arabiju na ta tri dijela.

^[53] Rt Džask nalazi se jugoistočno od Ormuza (ili Ormusa), u Omanskom zaljevu.

^[54] Taj zaljev Jaquete današnji je zaljev Cutch; Gcinde je negdje između Perzije i Kambaje, a ovo je opet (Kambay) zaljev sjeverno od Bombaja; zaljev se zove po istoimenom gradu na sjeveru tog zaljeva.

^[55] Možda Mahabalipur, južno od Madrasa. Narsinga će valjda biti jugoistočni Dekan.

^[56] Arakan i Pegu, pokrajine u Birmaniji.

^[57] Ofir (ili Ophir) spominje se u Bibliji. Nazivom *Chersonesus aurea* označuje Ptolomej Malajski poluotok neodvojen od Sumatre.

^[58] Pahang i Patani, gradovi na istočnoj obali Malajskog poluotoka (prvi, u današnjim Udruženim malajskim državama, a potonji u Sijamu ili Thailandu).

^[59] Tako su mislili stari geografi. Ali toga jezera nema, rijeka Menam izvire u gorju, a u njezinu se gornjem toku nalazi grad Kiang-mai.

^[60] Kako će čitatelj vidjeti u pogovoru, Camões je na povratku iz Kitaja doživio brodolom uz obalu Kambodže (krajem 1558. ili početkom 1559.), te je od sve svoje imovine uspio spasiti samo rukopis svojih »Lusiada«.

^[61] Vjerovalo se naime da te ptice nemaju nogu.

^[62] Otočna skupina Banda, južno od Molučkih otoka.

^[63] Adams Peak (Adamov vrh) na Cejlonu. Na kamenitom je vrhu nekakvo udubljenje, kao ljudska stopa, te je narod namotao priču, kako je to otisak Buddhina stopala (ili Ademova, tj. Adamova — prema islamskoj priči).

^[64] Magalhães (španjolski: Magallanes) isplovio je iz španjolske na zapad, u rujnu 1515, sa pet karavela što mu ih je povjerio Karlo V. Stigavši na brazilsku obalu, okrenuo je jugu i otkrio međuoceanski prolaz, što je dobio njegovo ime. Flota, smanjena već na tri karavele, zaplovila je na Pacifik i otkrila Marijansko otočje i Filipine. Ondje je otkrivač poginuo u borbi s urođenicima (1521). Njegov pilot Elcano stigao je u Europu s jednom jedinom karavelom (zvala se *Victoria*) i tako dovršio prvu plovidbu oko svijeta, za koju slava pripada Magalhãesu.

^[65] Brazil je otkrio portugalski pomorac Pedro Alvares Cabral u travnju godine 1500. Zapravo je još u siječnju te godine na sjevernoj brazilskoj obali bio Španjolac Vicento Pinzón i otkrio ušće Amazonke.

^[66] Brazil je dobio ime po drvetu *brasil*, koje se upotrebljava za bojenje; drvo je opet dobilo ime po portugalskoj riječi *brasa* (žerava), jer mu je boja crvena kao žerava. (Staronjemački *bras*, flamanski *brase* — *ogranj*; danski i norveški *brase* — *peći*.)

^[67] Magalhães je Portugalu učinio velike usluge na Istoku; kad je od kralja Manuela zatražio nagradu, nije je dobio; nezadovoljan, ponudio je svoje usluge Španjolskoj.

^[68] Pjevanje X, strofa 128.

^[69] Pjevanje V, strofa 155.

^[70] Pjevanje VII, strofa 79.

^[71] U bitki kod Alcácer-Kebira (Al-Kasr-el-K'bir, u Maroku) Portugalci su 4. kolovoza 1578. doživjeli strahovit poraz.

^[72] Španjolci su vladali Portugalom od 1580. do 1640.